

ΜΑΡΙΑ ΣΠΗΛΙΩΤΟΠΟΥΛΟΥ

SOE: ΣΤΡΑΤΟΛΟΓΗΣΗ ΕΛΛΗΝΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΣΤΗ ΜΕΣΗ ΑΝΑΤΟΛΗ (1941-1944)

Τον Ιούλιο του 1940 ιδρύεται στη Βρετανία η «Διεύθυνση Ειδικών Επιχειρήσεων» (Special Operations Executive, SOE), μυστική υπηρεσία η οποία υπάγεται στο Υπουργείο Οικονομικού Πολέμου. Σκοπός της SOE είναι η εκτέλεση «ανορθόδοξων», ή, αλλιώς, παραστρατιωτικών επιχειρήσεων στις κατεχόμενες από τον Άξονα χώρες. Πρόκειται για επιχειρήσεις που το διεθνές δίκαιο του πολέμου δεν επιτρέπει να εκτελούνται από τακτικές δυνάμεις του στρατού, του ναυτικού ή της αεροπορίας, και αφορούν μυστικές αποστολές για τη συλλογή στρατιωτικών πληροφοριών, την εκτέλεση δολιοφθορών και την υποστήριξη ή ανάπτυξη αντιστασιακών ενεργειών.

Η δραστηριότητα της SOE στα Βαλκάνια, όπως και στη Μέση Ανατολή, στην Τουρκία, στη Λιβύη και στη Μάλτα, κατευθύνεται από το Αρχηγείο της στο Κάιρο (MO4 ή, από το 1943, Force 133). Τα Βαλκάνια έχουν ιδιαίτερη σημασία για τις δύο αντιμαχόμενες πλευρές κατά τη διάρκεια του πολέμου, καθώς αποτελούν την κύρια βάση του Άξονα για τη διενέργεια επιθέσεων εναντίον των συμμαχικών δυνάμεων στον ευρύτερο χώρο της Μέσης Ανατολής. Η Ελλάδα αποτελεί κομβικό στόχο επιχειρήσεων για τους Συμμάχους, επειδή θεωρείται ότι μπορεί να προσφέρει βάσεις υποβρυχίων και αεροδρόμια με εύκολη πρόσβαση στην Ανατολική Μεσόγειο. Έτσι, στη χώρα θα αναπτυχθούν οι μεγαλύτερες επιχειρήσεις της SOE. Το φθινόπωρο του 1943 η υπηρεσία απασχολεί στα Βαλκάνια προσωπικό 300 περίπου ατόμων και η μεγαλύτερη ανάπτυξη των δραστηριοτήτων της συντελείται στον ελληνικό χώρο. Στα τέλη του 1944 το προσωπικό της στην Ελλάδα υπερδιπλασιάζεται φθάνοντας τα 600 περίπου άτομα.

Οι προσπάθειες διεύσδυσης της SOE στην Ελλάδα αρχίζουν από τα τέλη της άνοιξης του 1940, με στόχο την άσκηση προπαγάνδας εναντίον του

Άξονα, την προετοιμασία ομάδων που θα εκτελούσαν δολιοφθορές εναντίον του εχθρού, καθώς και ανταρτικών ομάδων που θα δρούσαν πίσω από τις εχθρικές γραμμές. Το Νοέμβριο του 1941 λειτουργούν πλέον ασύρματοι, με τους οποίους επικοινωνούν τα άτομα που είχαν έλθει σε επαφή με την υπηρεσία πριν από την κατάληψη της χώρας. Το Μάριο του 1942 αρχίζει η εκτέλεση οργανωμένων δολιοφθορών, που θα συνεχισθεί μέχρι την Απελευθέρωση. Από τον Οκτώβριο της ίδια χρονιάς ξεκινά, εξάλλου, η ανάπτυξη ευρύτερων επιχειρήσεων στον ελλαδικό χώρο. Η ανατίναξη της γέφυρας του Γοργοποτάμου, το Νοέμβριο του 1942, με τις συντονισμένες ενέργειες της Βρετανικής Στρατιωτικής Αποστολής, του ΕΛΑΣ και του ΕΔΕΣ, θα αποτελέσει την πρώτη σημαντική νίκη εναντίον των δυνάμεων του Άξονα στην Ελλάδα. Από το καλοκαίρι του 1943, όταν ο ΕΔΕΣ και ο ΕΛΑΣ τίθενται υπό τις διαταγές του Γενικού Στρατηγείου Μέσης Ανατολής, θα γίνει δυνατή η διείσδυση μεγαλύτερου αριθμού συνδέσμων της SOE, Βρετανών αξιωματικών και Ελλήνων. Πραγματοποιούνται εκτεταμένες δολιοφθορές στο οδικό και στο σιδηροδρομικό δίκτυο, βυθίζονται εχθρικά πλοία και συλλέγονται πληροφορίες που συμβάλλουν στον ευρύτερο σχεδιασμό των συμμαχικών ενεργειών¹.

Υπολογίζεται ότι μόνο το 15% των αρχείων της SOE έχει διασωθεί. Τα περισσότερα έγγραφα του Αρχηγείου του Καΐρου, τα οποία χρονολογούνται πριν από το 1942, καταστράφηκαν κατά την προέλαση των δυνάμεων του Άξονα στο αιγυπτιακό έδαφος, την ίδια αυτή χρονιά. Είναι ενδεικτικό ότι οι φάκελοι που αφορούν αποκλειστικά τη Γιουγκοσλαβία και την Αλβανία, 101 και 104 αντίστοιχα, δεν αντιπροσωπεύουν το εύρος της εμπλοκής της SOE στις χώρες αυτές. Ωστόσο, έχουν διασωθεί 537 φάκελοι²,

1. Βλ. W. J. M. Mackenzie, *The secret history of SOE: the Special Operations Executive 1940-1945*, Λονδίνο 2000, σ. 75 κ.εξ· M. R. D. Foot, *SOE. An Outline History of the Special Operations Executive 1940-1946*, Λονδίνο² 1999, σσ. 1-26. Συγκεκριμένα για την Ελλάδα βλ. Θ. Μαρίνος, *Ο εφιάλτης της εθνικής αντίστασης (προσωπικές μαρτυρίες 1941-1944)*, τ. Α', Αθήνα 2000, σσ. 79 κ.εξ· Θ. Σαμπατακάκης, «Οι βρετανικές υπηρεσίες πληροφοριών στην Ελλάδα», *Ιστορικά [εφημ. Ελευθεροτυπία]*, τχ. 106 (25 Οκτωβρίου 2001), σσ. 18-23· του ίδιου «Οι βρετανικές υπηρεσίες πληροφοριών», *Ιστορικά [Ελευθεροτυπία]*, τχ. 80 (26 Απριλίου 2001), σσ. 24-26· Public Record Office, *SOE Operations in the Balkans. A Guide to the Records in the Public Record Office*, Λονδίνο 1998, σσ. 1-3 και 23-25.

2. Οι φάκελοι αυτοί (SOE Operations in the Balkans, Greece HS 5/231-750) βρίσκονται μικροφωτογραφημένοι στο KEINE.

που αφορούν την Ελλάδα, γεγονός που επιτρέπει την πληρέστερη παρακολούθηση της πορείας των γεγονότων. Εξάλλου, λόγω της φύσης του αντικειμένου της SOE, τα αρχεία της δεν τηρούνται με τρόπο συστηματικό και ιδιαίτερα όσα βρέθηκαν σε κατεχόμενες χώρες, συχνά χάθηκαν ή καταστράφηκαν κατά τις εχθρικές επιθέσεις. Το προσωπικό της υπηρεσίας που συμμετείχε σε επιχειρήσεις, δεν μπορούσε, άλλωστε, να μεταφέρει όγκο εγγράφων για λόγους πρακτικούς αλλά και ασφαλείας³.

Θα επιχειρήσουμε εδώ μια πρώτη συγκεντρωτική προσέγγιση της στρατολόγησης Ελλήνων από την SOE, εξετάζοντας, κυρίως, τους φακέλους της υπηρεσίας που περιλαμβάνουν ατομικά φύλλα μεγάλου αριθμού ατόμων⁴. Πρόκειται για τους άνδρες που παρουσιάζονται προς στρατολόγηση ή στρατολογούνται απευθείας από την SOE, για να λάβουν μέρος στις επιχειρήσεις που συντονίζει στην κατεχόμενη Ελλάδα ή στην ευρύτερη ανατολική Μεσόγειο, ως μέλη ή επικεφαλής των επιχειρησιακών ομάδων. Ελάχιστα αντίστοιχα στοιχεία υπάρχουν για ορισμένες από τις άλλες χώρες των Βαλκανίων⁵. Από τα ατομικά φύλλα που υπάρχουν στους φακέλους της SOE προκύπτουν πληροφορίες για 232 Έλληνες⁶. Η SOE χαρακτηρίζει τα άτομα που στρατολογεί «προσωπικό», «στρατολογηθέντες», «πράκτορες» ή «συνδέσμους». Ιδιαίτερα η λέξη «πράκτορας» έχει στις μέρες μας διαφορετική σημασία⁷. Ωστόσο, οι χαρακτηρισμοί αυτοί χρησιμοποιούνται με διαφορετικούς όρους τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο και δεν εμπεριέχουν οποιαδήποτε απαξιωτική έννοια.

Τα 232 αυτά άτομα δεν αντιπροσωπεύουν σε καμία περίπτωση το σύνολο των Ελλήνων που συνεργάστηκαν, με οποιοδήποτε τρόπο, με την SOE

3. Βλ. L. Atherton, *SOE Operations in Africa and the Middle East. A Guide to the Newly Released Records in the Public Record Office*, Λονδίνο 1994, σσ. 4, 7· Public Record Office, *SOE Operations...*, ό.π., σ. 1.

4. Βλ. *SOE Operations in the Balkans, Greece* HS 5/370-372, 404-407, 411-413. Στοιχεία επίσης χρησιμοποιήθηκαν από τους φακέλους HS 5/363, 367 και 409, που δεν περιέχουν ατομικά φύλλα.

5. Βλ. *SOE Operations in the Balkans: Yugoslavia* HS 5/877· *Roumania* HS 5/798· *Balkans* HS 5/171.

6. Συναντάται ακόμη ένας ο οποίος χρησιμοποιήθηκε από την υπηρεσία μετακατοχικά, το 1945, και για το λόγο αυτό δεν θα μας απασχολήσει. Γυναίκες δεν περιλαμβάνονται στα ατομικά φύλλα. Τα ονόματα των προσώπων αυτών βλ. εδώ στο τέλος.

7. Βλ. π.χ. Εμμ. Κριαράς, *Νέο Ελληνικό Λεξικό της σύγχρονης δημοτικής γλώσσας*, Αθήνα 1995: «όργανο μυστικής υπηρεσίας μιας χώρας που εργάζεται με μισθό για τα συμφέροντά της».

στη Μέση Ανατολή και στην Ελλάδα. Για τη συμπλήρωση της εικόνας απαιτείται η πλήρης εξέταση των φακέλων της SOE, αλλά και άλλων αρχειακών σειρών, καθώς και της σχετικής βιβλιογραφίας. Οι πληροφορίες, ωστόσο, που περιέχονται σε άλλες πηγές είναι συνήθως αποσπασματικές και δεν εντάσσονται στα πλαίσια μιας πρώτης γενικής εκτίμησης που επιχειρούμε εδώ. Τα δημοσιεύματα που αφορούν τους Έλληνες που στρατολογήθηκαν από SOE είναι ελάχιστα, διαφωτιστικά ωστόσο⁸.

Στόχος του Αρχηγείου της SOE στο Κάιρο, όσον αφορά την Ελλάδα, εκτός από το σχεδιασμό και την εκτέλεση επιχειρήσεων στην κατεχόμενη χώρα, είναι η στρατολόγηση ατόμων που θα στελεχώσουν τις επιχειρήσεις αυτές. Πρόκειται κυρίως για Βρετανούς και Έλληνες. Δεν θα αναφερθούμε εδώ στις ίδιες τις επιχειρήσεις, καθώς τα ατομικά φύλλα δεν περιέχουν αναλυτικά στοιχεία. Το ζήτημα των επιχειρήσεων, ή αλλιώς αποστολών, που εκτελούνται κατά τη διάρκεια της Κατοχής έχει, άλλωστε, μέχρι τώρα, ελάχιστα ερευνηθεί, γεγονός που οφείλεται και στη σχετικά πρόσφατη δυνατότητα ελεύθερης πρόσβασης στα αρχεία της υπηρεσίας αυτής⁹.

ΑΤΟΜΙΚΑ ΦΥΛΛΑ

Τα ατομικά φύλλα είναι έντυπα, συνήθως δισέλιδα, στα οποία συμπληρώνονται, χειρόγραφα ή δακτυλόγραφα, τα στοιχεία κάθε ατόμου, και έχουν αρχειοθετηθεί, στους αντίστοιχους φακέλους, κατά αλφαβητική σειρά σύμφωνα με το επώνυμο. Συναντώνται περισσότεροι από ένας τύπος εντύπων, τα οποία συχνά αφορούν το ίδιο άτομο. Δεν διαθέτουμε ακριβώς τις ίδιες πληροφορίες για όλους τους άνδρες, καθώς δεν συμπληρώνεται πάντα κάθε ζητούμενο των εντύπων, ούτε υπάρχει ο ίδιος τύπος ή αριθμός ατομικών φύλλων για κάθε ενδιαφερόμενο. Το ίδιο άτομο μπορεί να περιλαμβάνεται σε περισσότερους από έναν φάκελο του αρχείου. Τα φύλλα αυτά είναι απόρρητα έγγραφα και προορίζονται κυρίως για εσωτερική χρήση από την SOE.

Συναντώνται οι εξής κατηγορίες ατομικών φύλλων στους φακέλους με τα στοιχεία των Ελλήνων¹⁰:

8. Βλ. κυρίως Μαρίνος, *ό.π.*: Σαμπατακάκης, Οι βρετανικές υπηρεσίες πληροφοριών στην Ελλάδα..., *ό.π.*: Οι βρετανικές υπηρεσίες πληροφοριών στην Ελλάδα..., *ό.π.*

9. Τα έγγραφα που αφορούν αποκλειστικά την Ελλάδα κατέστησαν προσβάσιμα το 1997, ενώ ορισμένα που αφορούν γενικά τα Βαλκάνια το 1994.

10. Για τα στοιχεία περιεχομένου και το χρονικό διάστημα που καλύπτει κάθε φά-

α) Τρεις τύποι ατομικών φύλλων στους φακέλους 370 (χειριστές ασυρμάτου, 1942, 13 άτομα), 370-372 (προσωπικό: Έλληνες Α-Ζ, 1942, 51 άτομα), καθώς και 412-413 (εκθέσεις εκπαίδευσης Α-Ζ, 1941-1942, 90 άτομα).

Το πρώτο ατομικό φύλλο είναι δισέλιδο, φέρει φωτογραφία του ενδιαφερομένου και 17 σημεία προς συμπλήρωση. Πρόκειται για στοιχεία ταυτότητας (επώνυμο, όνομα, υπηκοότητα, οικογενειακή κατάσταση, χρόνος και τόπος γέννησης, όνομα – υπηκοότητα – επάγγελμα πατέρα), πληροφορίες που αφορούν το μορφωτικό επίπεδο, την τυχόν γνώση ξένων γλωσσών, την επαγγελματική απασχόληση, τις γεωγραφικές περιοχές που είναι οικείες στους ενδιαφερόμενους, τις ιδιαίτερες ενασχολήσεις τους και τα προσόντα τους. Επίσης στοιχεία της στρατιωτικής προϋπηρεσίας και εκπαίδευσης που έχουν τυχόν παρακολουθήσει, καθώς και σύντομη έκθεση του επικεφαλής της εκπαίδευσης. Συχνά σημειώνεται και ημερομηνία με την ένδειξη «άφιξη», παρουσίας δηλαδή προς στρατολόγηση.

Το δεύτερο φύλλο είναι πολυγραφημένο, μονοσέλιδο, με 16 σημεία/ζητούμενα, αντίστοιχα με εκείνα του πρώτου, ως προς τα στοιχεία ταυτότητας και στρατιωτικής κατάστασης. Επιπλέον ζητείται το θρήσκευμα και καταγράφονται στοιχεία εξωτερικής εμφάνισης (ύψος, βάρος, περίμετρος στήθους, χρώμα μαλλιών και ματιών, ιδιαίτερα φυσικά χαρακτηριστικά). Φαίνεται ότι συμπληρώνεται όταν ο ενδιαφερόμενος παρουσιάζεται για να στρατολογηθεί. Το τρίτο έγγραφο είναι επίσης πολυγραφημένο και συμπληρώνεται σε όλες στις περιπτώσεις στη γραφομηχανή. Πρόκειται για την «τελική έκθεση εκπαίδευσης στο STC» και περιέχει πληροφορίες σχετικά με την εκπαίδευση που παρακολούθησε ο ενδιαφερόμενος στο «Κέντρο Ειδικής Εκπαίδευσης 102» (Special Training Centre, 102 STC) της SOE στη Χάιφα της Παλαιστίνης¹¹.

β) Οι φάκελοι 405-406 (στρατολογηθέντες Έλληνες Α-Ζ, 1943-1945, 140 άτομα) περιέχουν τρεις τύπους ατομικών φύλλων αντίστοιχων της πρώτης κατηγορίας, τα οποία, ωστόσο, παρουσιάζουν μικρές διαφορές: ο φάκελος 407 (στρατογηθέντες Έλληνες: απώλειες, 1942-1944, 16 άτομα) περιλαμβάνει μόνον ένα φύλλο από εκείνα των φακέλων 405-406. Το πρώτο έντυπο, που φέρει φωτογραφία του ενδιαφερομένου, καθώς και το δεύτερο

κελος βλ. κατάλογο Public Record Office, SOE Operations..., ό.π., α.αρ. Τα στοιχεία του καταλόγου δεν αντιστοιχούν πάντοτε ακριβώς στα έγγραφα των φακέλων. Στους φακέλους αυτούς έχει συμπληρωθεί και μικρός αριθμός ατομικών φύλλων που αφορά Βρετανούς, οι οποίοι δεν θα μας απασχολήσουν εδώ.

11. Για το Κέντρο αυτό και την εκπαίδευση που παρέχει βλ. παρακάτω.

αποτελούν συγκερασμό των δύο πρώτων εντύπων της κατηγορίας α), με επιπλέον, ωστόσο, στοιχεία. Περιέχονται και πληροφορίες για την επιχείρηση ή τις επιχειρήσεις στις οποίες ο ενδιαφερόμενος συμμετείχε, ημερομηνία στρατολόγησης, στοιχεία οικογενειακής κατάστασης, λεπτομερέστερα στοιχεία στρατιωτικής προϋπηρεσίας, πληροφορίες για τη μισθοδοσία και τον τόπο όπου φυλάσσονται τα υπάρχοντά του. Το τρίτο έντυπο είναι έκθεση που αφορά τη δράση του ενδιαφερομένου, κατά τη διάρκεια της υπηρεσίας του στην SOE, και απευθύνεται στο ελληνικό Υπουργείο Στρατιωτικών.

γ) ο φάκελος 404 (προσωπικό: απασχόληση, διάθεση, πληρωμές και συντάξεις, 1944, 2 άτομα) περιέχει ειδικό ατομικό φύλλο, διαφορετικό από τα προηγούμενα, και φέρει τον τίτλο «Υποψήφιοι για μυστικές και εμπιστευτικές εργασίες ή αποστολές. Προσωπικά στοιχεία». Το έγγραφο αυτό είναι τετρασέλιδο και προβλέπει την καταγραφή στοιχείων για άτομα των δύο φύλων και κάθε υπηκοότητας, σε αντίθεση με εκείνα των δύο προηγούμενων κατηγοριών¹². Εκτός από τα στοιχεία ταυτότητας του ενδιαφερομένου, τα στοιχεία των γονέων και της συζύγου του, τις πληροφορίες για την επαγγελματική του απασχόληση, το μορφωτικό του επίπεδο, την στρατιωτική του προϋπηρεσία και εκπαίδευση, ζητείται τυχόν τόπος κατοικίας σε κάποια ευρωπαϊκή χώρα, πληροφορία εάν το άτομο υπήρξε υπήκοος «ξένου» κράτους, καθώς και τα ονόματα των δύο προσώπων που το συστήνουν. Επίσης έχει χώρο για την υπογραφή του ενδιαφερομένου.

δ) ο φάκελος 411 (εκθέσεις εκπαίδευσης Βρετανών και Ελλήνων Α-Ζ, 1943-1944, 36 άτομα) περιέχει τέσσερις ιδιαίτερους τύπους εντύπων, εκθέσεις εκπαίδευσης σε μεθόδους ανορθόδοξου πολέμου. Τα στοιχεία ταυτότητας των ενδιαφερομένων είναι συνοπτικά (υπηκοότητα, ονοματεπώνυμο, βαθμός στρατιωτικός) ή, σε μία περίπτωση, λείπουν.

Συμπληρωματικά στοιχεία για ορισμένα άτομα, που περιλαμβάνονται στους παραπάνω φακέλους, ή γενικότερα τη στρατολόγηση Ελλήνων, συναντώνται και στους φακέλους: 363 (προσωπικό: διεισδύσαντες Έλληνες που εργάζονται για την SOE· Βρετανοί συλληφθέντες· αποκατάσταση· εκκαθάριση, 1942-1945) και 367 (προσωπικό: βαθμοί, μισθοί, τιμητικές διακρίσεις, 1943), οι οποίοι δεν περιέχουν ατομικά φύλλα.

12. Η SOE εκπαιδεύει και χρησιμοποιεί άτομα και των δύο φύλων, τουλάχιστον στις σχολές που διαθέτει στη Βρετανία, βλ. Public Record Office, *SOE Syllabus. Lessons in ungentlemanly warfare World War II*, Εισαγωγή Denis Rigden, Λονδίνο 2001, σ. 1.

Ενενήντα πρόσωπα (38,62% του συνόλου) συναντώνται σε περισσότερους από ένα φακέλους. Η σύμπτωση αφορά κυρίως τους φακέλους που περιέχουν ατομικά φύλλα του ίδιου τύπου¹³. Το πρώτο βασικό ατομικό φύλλο των κατηγοριών α) και β) έχει συμπληρωθεί πλήρως ή μερικώς για 208 άτομα, ενώ συνολικά είναι 211 εκείνα για τα οποία διαθέτουμε τα δύο πρώτα ατομικά φύλλα των κατηγοριών αυτών. Η έκθεση εκπαίδευσης της κατηγορίας α) υπάρχει για 33 άτομα και οι εκθέσεις δράσης της κατηγορίας β) για 12 άτομα.

Μπορούμε να εκτιμήσουμε, ως ένα βαθμό, την ακρίβεια των πληροφοριών που καταγράφονται στα ατομικά φύλλα, από τα συμπληρωματικά στοιχεία των φακέλων που δεν περιέχουν ατομικά φύλλα, τη βασική βιβλιογραφία, αλλά και κάποιες ελάχιστες προφορικές μαρτυρίες που έγινε δυνατό να συλλεγούν. Οι πληροφορίες των φακέλων είναι στην συντριπτική τους πλειοψηφία ακριβείς ως προς τα στοιχεία ταυτότητας και στρατιωτικής προϋπηρεσίας, κάποτε ελλειπείς ως προς τη στρατιωτική εκπαίδευση, συχνά ελλειπείς ως προς τη στρατολόγηση και τη συμμετοχή σε επιχειρήσεις. Δεν επιχειρήθηκε έρευνα για το σύνολο των 232 ατόμων. Είναι, όμως, βέβαιο ότι δεν στρατολογούνται, ούτε τελικά χρησιμοποιούνται από την SOE, όλοι όσοι διαθέτουν ένα ή περισσότερα ατομικά φύλλα, ενώ είναι κάπως μεγαλύτερος ο αριθμός όσων συμμετέχουν σε επιχειρήσεις. Επίσης ορισμένοι δεν μεταβαίνουν κατά τη διάρκεια του πολέμου στη Μέση Ανατολή, αλλά συνεργάζονται με την υπηρεσία επί τόπου, στην κατεχόμενη Ελλάδα.

Το προσωπικό της SOE που συμπληρώνει τα βασικά ατομικά φύλλα των κατηγοριών α) και β), δεν φαίνεται να ήταν πολυπληθές, βάσει των γραφικών χαρακτήρων που συναντώνται. Οι σημειώσεις γίνονται με προσοχή, ακρίβεια και όσες περισσότερες λεπτομέρειες είναι δυνατό. Σε ορισμένες περιπτώσεις φαίνεται να καταγράφουν ακριβώς τις πληροφορίες που τους παρέχουν οι ενδιαφερόμενοι¹⁴. Επίσης δεν σημειώνονται λάθη στην απόδοση τοπωνυμίων ή ονοματεπωνύμων.

13. Οι λόγοι για τους οποίους συμβαίνει αυτό αφορούν τον τρόπο λειτουργίας και τήρησης των αρχείων της SOE και δεν είναι, προς το παρόν τουλάχιστον, ανιχνεύσιμοι.

14. Π.χ. βαπτιστικό «Yorgakis», τόπος γέννησης «Serre», φοίτηση στη «deftera gymnasiou», επάγγελμα «tmimatarchis Dimou Piraeus». Ωστόσο, στη συντριπτική πλειοψηφία των περιπτώσεων οι πληροφορίες είναι στην αγγλική γλώσσα.

Τα ζητούμενα των διαφόρων εντύπων δεν συμπληρώνονται, όπως ήδη επισημάναμε, σε κάθε περίπτωση. Συνήθως, όμως, οι κάθε είδους πληροφορίες αφορούν ικανό αριθμό ατόμων και επιτρέπουν την εξαγωγή συγκεκριμένων συμπερασμάτων, ή αφορούν ελάχιστο αριθμό, αλλά έχουν σημαντική ποιοτική αξία. Εξάλλου, και λόγω του είδους των εντύπων, δεν έχουμε ακριβώς τις ίδιες πληροφορίες για το κάθε άτομο, ούτε πρόκειται εδώ να αναφερθούμε λεπτομερώς σε κάθε στοιχείο, όπως π.χ. η εξωτερική εμφάνιση των ενδιαφερομένων. Το ποσοστό συμπλήρωσης κάθε ζητούμενου αντανακλά, σε ορισμένες περιπτώσεις, και τη σημασία που έχει η σχετική πληροφορία για την SOE.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΥΠΟΨΗΦΙΩΝ

Γνωρίζουμε την υπηκοότητα 214 ανδρών συνολικά, δύο από τους οποίους φέρουν βρετανική υπηκοότητα, ενώ οι υπόλοιποι ελληνική¹⁵. Επίσης γνωρίζουμε τον τόπο γέννησης 200 ανδρών, από τους οποίους 27 γεννήθηκαν εκτός Ελλάδος, οι περισσότεροι σε περιοχές της Τουρκίας¹⁶. Το θρήσκευμα είναι γνωστό μόνο για 61 άνδρες, ορθόδοξοι όλοι, εκτός από έναν που ακολουθεί το αγγλικανικό δόγμα. Ωστόσο, βάσει της υπηκοότητας, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι η πλειοψηφία των ανδρών είναι ορθόδοξη. Η πληροφορία αυτή ζητείται σε έντυπο που δεν συναντάται συχνά στους φακέλους και δεν φαίνεται ότι είναι απαραίτητη για την υπηρεσία.

Από τις εκθέσεις των εκπαιδευτών, που θα εξετάσουμε στη συνέχεια, προκύπτει ότι η SOE δεν επιθυμούσε να στρατολογήσει πολύ νεαρά άτομα, καθώς δεν διέθεταν την αναγκαία ωριμότητα, αλλά ούτε και άτομα άνω των σαράντα ετών, που δεν είχαν τις φυσικές δυνάμεις να αντεπεξέλθουν στις συνθήκες των επιχειρήσεων ανορθόδοξου πολέμου. Φυσικά, και ως προς την ηλικία, αλλά και ως προς άλλα χαρακτηριστικά, όπως είναι το επάγγελμα, η στρατιωτική προϋπηρεσία, οι ιδιαίτερες δεξιότητες, η SOE ήταν υποχρεωμένη να επιλέξει μεταξύ όσων παρουσιάζονταν. Η συμμετοχή,

15. Οι δύο Βρετανοί υπήκοοι έχουν ελληνικά ονόματα, ο ένας γεννήθηκε στη Σμύρνη και κατοικούσε στη Θεσσαλονίκη, ενώ ο δεύτερος γεννήθηκε και κατοικούσε στα Χανιά.

16. Στην Τουρκία γεννήθηκαν 10 άτομα, από τα οποία 9 φέρουν ελληνική υπηκοότητα και ένα βρετανική. Στην Αίγυπτο γεννήθηκαν 8 άτομα, για τα οποία γνωρίζουμε ότι τα 7 έχουν ελληνική υπηκοότητα. Επίσης, μικρός αριθμός γεννήθηκε στη Βουλγαρία, τη Ρωσία, τις ΗΠΑ ή την Κύπρο (από 2 άτομα αντίστοιχα) ή την Αλβανία (1 άτομο). Από τους τελευταίους γνωρίζουμε ότι όλοι, πλην ενός, έχουν ελληνική υπηκοότητα.

εξάλλου, σε αυτού του είδους τις υπηρεσίες απαιτούσε συγκατάθεση του ενδιαφερομένου και ήταν εθελοντική¹⁷. Γνωρίζουμε για 190 άνδρες την ηλικία που είχαν κατά τη στρατολόγηση, την εκπαίδευση στη Μέση Ανατολή ή τη συμμετοχή τους σε κάποια επιχείρηση (81,89% του συνόλου). Οι περισσότεροι ήταν 20-29 ετών (125 άτομα) ή 30-39 (50 άτομα)¹⁸.

Η οικογενειακή κατάσταση, η οποία αποτελεί φυσικά συνάρτηση της ηλικίας των υποψηφίων, αλλά και των συνθηκών του πολέμου, είναι γνωστή για 198 άνδρες, από τους οποίους το 81,81% είναι ανύπανδροι (20-24 ετών οι περισσότεροι). Συναντώνται επίσης 34 παντρεμένοι, ηλικίας 30-39 ετών κυρίως, καθώς και δύο διαζευγμένοι. Ο αριθμός των παιδιών όσων είναι παντρεμένοι, έχει καταγραφεί μόνο για 11 περιπτώσεις και δεν ξεπερνά, συνήθως, τα δύο.

Σημαντική ένδειξη των κριτηρίων βάσει των οποίων γίνεται η στρατολόγηση, αποτελεί το μορφωτικό επίπεδο και η επαγγελματική εμπειρία των ανδρών. Τα παραπάνω είναι, επίσης, συνάρτηση της ηλικίας τους. Το μορφωτικό επίπεδο όσων παρουσιάζονται προς στρατολόγηση φαίνεται ανώτερο από εκείνο του γενικού ελληνικού πληθυσμού της εποχής.

Έχουν καταγραφεί πληροφορίες για την εκπαίδευση που παρακολούθησαν 160 άνδρες (70% σχεδόν του συνόλου). Είναι χαρακτηριστικό ότι από αυτούς το 71% έχουν φοιτήσει πέραν της υποχρεωτικής εκπαίδευσης, είναι δηλαδή τουλάχιστον απόφοιτοι του δημοτικού και έχουν παρακολουθήσει κάποια τάξη του γυμνασίου, ενώ το 36,25% τουλάχιστον απόφοιτοι γυμνασίου. Εξάλλου, 57 άτομα (ποσοστό 30% από εκείνους που διαθέτουμε τα σχετικά στοιχεία), είναι πτυχιούχοι ή φοιτητές πανεπιστημιακών σχολών ή ανώτατων στρατιωτικών σχολών. Μεταξύ των τελευταίων συναντώνται και απόφοιτοι ευρωπαϊκών ή άλλων ξένων ανώτατων ιδρυμάτων, ενώ 13 είναι απόφοιτοι της Σχολής Ευελπίδων¹⁹.

17. Βλ. Μαρίνος, *ό.π.*, σσ. 78, 83. Εδώ σημειώνεται ότι οι μονάδες των ελληνικών δυνάμεων Μέσης Ανατολής στέλνουν συνήθως στο 102 STC όσους περισσεύουν ή θέλουν να ξεφορτωθούν και ότι η τελική επιλογή γίνεται πάντα από την υπηρεσία. Βλ. επίσης HS 5/409, όπου περιέχεται αλληλογραφία του Αρχηγείου του Καΐρου της SOE με το Γενικό Στρατηγείο Μέσης Ανατολής, σχετική με τις ανάγκες της υπηρεσίας σε ελληνικό προσωπικό και τον εθελοντικό χαρακτήρα της συμμετοχής των ενδιαφερομένων.

18. Υπάρχουν, επίσης, 6 νεώτεροι, καθώς και 9 μεγαλύτεροι (18-19 και 40-48 ετών αντίστοιχα).

19. Επίσης 15 άτομα έχουν παρακολουθήσει μέρος ή το σύνολο μαθημάτων διάφορων μέσων επαγγελματικών σχολών, κυρίως εμπορικών.

Η γνώση κάποιας ξένης γλώσσας, της αγγλικής ή της γαλλικής συνήθως, αποτελεί προσόν για την εκπαίδευση των ενδιαφερομένων στη Μέση Ανατολή, όπου οι περισσότεροι εκπαιδευτές είναι Βρετανοί, καθώς και για τη συμμετοχή σε επιχειρήσεις, καθώς στις αποστολές συμμετέχουν συνήθως και Βρετανοί. Είναι χαρακτηριστικό ότι συνήθως δεν σημειώνεται απλώς η μία ή οι περισσότερες ξένες γλώσσες που κατέχουν οι ενδιαφερόμενοι, αλλά και η επάρκεια χειρισμού τους. Ωστόσο, η γνώση ξένων γλωσσών δεν αποτελεί αποκλειστικό κριτήριο επιλογής²⁰. Συναντώνται ακόμη και ασυρματιστές που δεν γνωρίζουν καμία ξένη γλώσσα, μεγάλος αριθμός από τους οποίους θα συμμετάσχει τελικά σε μία ή περισσότερες επιχειρήσεις. Αντίθετα, μειονέκτημα αποτελεί τυχόν έντονη τοπική προφορά των ενδιαφερομένων, γεγονός που δεν θα τους επιτρέπει να περνούν απαρατήρητοι κατά τη συμμετοχή τους σε ενέργειες στην κατεχόμενη Ελλάδα.

Τα άτομα για τα οποία διαθέτουμε ατομικά φύλλα στα οποία καταγράφεται η γνώση ή μη ξένων γλωσσών είναι 216 (93,10% του συνόλου). Η τυχόν γνώση ξένης γλώσσας είναι συνάρτηση του μορφωτικού επιπέδου και του τόπου καταγωγής. Περίπου οι μισοί άνδρες (47,22%) δεν γνωρίζουν καμία ξένη γλώσσα, οι περισσότεροι, ωστόσο, θα λάβουν μέρος σε επιχειρήσεις (ποσοστό 55%). Τουλάχιστον μία ξένη γλώσσα κατέχουν, σε κάποιο βαθμό, 114 άτομα, από τα οποία το 50% θα συμμετάσχει σε κάποια επιχείρηση αργότερα. Γνωρίζουμε το μορφωτικό επίπεδο των περισσότερων, που συνήθως είναι πτυχιούχοι ή φοιτητές ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων. Ποσοστό 43% γνωρίζει δύο ξένες γλώσσες, συνήθως αγγλικά και γαλλικά, μικρότερο ποσοστό γνωρίζει μόνο μία (38,59%), ενώ 13 άτομα γνωρίζουν τρεις ξένες γλώσσες και 8 άτομα περισσότερες. Το 75,43% κατέχει τουλάχιστον τη γαλλική γλώσσα, γεγονός συνηθισμένο για την ευρωπαϊκή παιδεία της περιόδου, και το 55,26% τουλάχιστον την αγγλική. Δεν είναι μεγάλος ο αριθμός εκείνων που γνωρίζουν ξένες γλώσσες που θα τους ήταν χρήσιμες σε επιχειρήσεις, καθώς λίγοι γνωρίζουν ιταλικά ή γερμανικά (14 και 9 άτομα αντίστοιχα), ενώ 30 κάποια βαλκανική γλώσσα, κυρίως τουρκικά ή βουλγαρικά²¹.

20. Εξάλλου, μεταξύ όσων τελικά επιλέγονται, εκπαιδεύονται και συμμετέχουν σε επιχειρήσεις, περιλαμβάνονται και άνδρες χαμηλής μόρφωσης, με εξαιρετικές ικανότητες. Για τη σχετική πολιτική της SOE βλ. Μαρίνος, *ό.π.*, σ. 82· Public Record Office, SOE Syllabus..., *ό.π.*, σ. 27.

21. Πρόκειται για 23 και 6 άτομα αντίστοιχα. Είναι χαρακτηριστικό, πάντως, ότι σχεδόν όλοι όσοι γεννήθηκαν εκτός Ελλάδος (τα 22 από τα 27 άτομα), κατέχουν του-

Υπάρχουν στοιχεία για την επαγγελματική απασχόληση των περισσότερων ανδρών (200 άτομα). Οι σχετικές πληροφορίες καταγράφονται μονολεκτικά ή με περισσότερες λεπτομέρειες, όταν κρίνεται πως η επαγγελματική εμπειρία αποτελεί ιδιαίτερο προσόν. Το 17% των ατόμων ασκούσαν περισσότερα από ένα επαγγέλματα, συχνά συναφή. Η ανάλυσή μας βασίζεται στο επάγγελμα που καταγράφεται ως κύριο. Το εύρος των επαγγελμάτων και ορισμένα στοιχεία επαγγελματικής εμπειρίας, φανερώνουν το σύνθετο χαρακτήρα των προσόντων που είναι χρήσιμο να διαθέτουν όσοι συμμετέχουν σε επιχειρήσεις ανορθόδοξου πολέμου.

Μεγαλύτερη είναι η συχνότητα των επαγγελμάτων που παρέχουν εμπειρία χρήσιμη κατά την εκτέλεση επιχειρήσεων (79 άτομα, 39,50% όσων έχουμε αντίστοιχα στοιχεία). Πρόκειται κυρίως για μόνιμους στρατιωτικούς (43 άτομα), μηχανικούς διαφόρων ειδικοτήτων και επιπέδων εκπαίδευσης (19)²², ναυτικούς (6), ασυρματιστές ή τηλεφωνητές (6), και αστυνομικούς (2 άτομα). Επίσης, δύο άνδρες έχουν εμπειρία στο χειρισμό εκρηκτικών και ένας είχε υπηρετήσει ως φαροφύλακας. Από το σύνολο των παρπάνω, 43 άνδρες συμμετείχαν τελικά σε επιχειρήσεις, ενώ από το σύνολο των μόνιμων στρατιωτικών συμμετείχαν 30 άνδρες.

Σημαντικό είναι και το ποσοστό των ελεύθερων επαγγελματιών (50 άτομα): έμποροι κυρίως (21), αλλά και επιστήμονες (10), μικροεπιχειρηματίες διάφοροι (9), λογιστές (4), καλλιτέχνες (2)²³. Επίσης συναντώνται δύο γαιοκτήμονες, καθώς και δύο χρηματιστές. Ενδεικτικό του επιπέδου ορισμένων ανδρών είναι ότι ένας έμπορος ήταν και βουλευτής, στους δικηγόρους περιλαμβάνεται άτομο που υπήρξε διπλωμάτης, ενώ στους χρηματιστές και άτομο που παράλληλα εξασκούσε τη δημοσιογραφία και ανέλαμβανε εκτιμητής ασφαλειών²⁴. Άλλες επαγγελματικές δραστηριότητες που

λάχιστον μία ξένη γλώσσα, όχι απαραίτητα εκείνη του τόπου γέννησής τους. Τέλος, η άλλη ξένη γλώσσα που συναντάται είναι κυρίως η αραβική, την οποία γνωρίζουν 9 άτομα.

22. Όπως π.χ. απόφοιτος δημοτικού που εργάστηκε ως μηχανικός στις οχυρώσεις των ελληνοβουλγαρικών συνόρων, μηχανικός σε καϊκι για τον οποίο δεν γνωρίζουμε το επίπεδο εκπαίδευσης, αλλά και 10 άτομα πτυχιούχοι ανώτερων ή ανώτατων σχολών.

23. Οι επιστήμονες είναι 7 δικηγόροι, 2 γεωπόνοι και ένας γιατρός, ενώ οι καλλιτέχνες είναι ένας ζωγράφος και ένας ηθοποιός.

24. Ο τελευταίος είναι ο Ιωάννης Πελτέκης, επικεφαλής της μυστικής κατοχικής οργάνωσης ΑΠΟΛΛΩΝ, που δημιουργείται από την SOE, ο οποίος και είναι ο μόνος, που λόγω του χαρακτήρα της αποστολής του, δεν καταγράφεται με το πραγματικό του

καταγράφονται είναι: αγρότες ή ψαράδες (22 άτομα), δημόσιοι ή ιδιωτικοί υπάλληλοι (21)²⁵, και εργάτες ή τεχνίτες (8). Τέλος 20 άτομα φοιτούσαν σε ανώτερες ή ανώτατες κυρίως σχολές.

Διαθέτουμε, επίσης, πληροφορίες για το επάγγελμα του πατέρα 78 ανδρών. Η πληροφορία αυτή, που ζητείται μόνο στο βασικό ατομικό φύλλο της κατηγορίας α), δεν φαίνεται να αποτελεί σημαντικό κριτήριο επιλογής των υποψηφίων από την SOE και δεν θα μας απασχολήσει.

Η στρατιωτική προϋπηρεσία και εκπαίδευση, καθώς και τυχόν επιπλέον γνώσεις ή δεξιότητες των υποψηφίων, αποτελούν βασικά κριτήρια επιλογής εκ μέρους της SOE. Κάποιο ρόλο φαίνεται να παίζουν και οι περιοχές που γνωρίζουν οι ενδιαφερόμενοι.

Στοιχεία για τις περιοχές που γνωρίζουν, σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό, όσοι παρουσιάζονται στην SOE, διαθέτουμε για 194 άτομα. Οι περιοχές αυτές σχετίζονται συνήθως με τον τόπο γέννησης των ενδιαφερομένων, την επαγγελματική τους απασχόληση ή την στρατιωτική τους προϋπηρεσία. Καταγράφονται συγκεκριμένες πόλεις, καθώς και περιορισμένης ή ευρείας έκτασης περιοχές. Τα περισσότερα άτομα γνωρίζουν περισσότερες από μία περιοχές. Οι σχετικές πληροφορίες δεν σημειώνονται μόνο στα ειδικά σημεία των ατομικών φύλλων, αλλά κάποτε και στα ειδικά προσόντα κάθε ενδιαφερόμενου. Από τις εκθέσεις δράσης 12 ατόμων που υπάρχουν στους φακέλους της SOE²⁶, προκύπτει ότι οι περισσότεροι (9 άτομα) λαμβάνουν μέρος σε επιχειρήσεις που διεξάγονται σε περιοχές τις οποίες γνωρίζουν. Εξάλλου, από το σύνολο των 194 ατόμων, γνωρίζουμε ότι οι μισοί ακριβώς συμμετείχαν σε κάποια επιχείρηση. Όταν οι γνώσεις μας για τις επιχειρήσεις θα είναι πληρέστερες, θα είμαστε σε θέση να εκτιμήσουμε το ρόλο που παίζει η γνώση συγκεκριμένων περιοχών στην επιλογή των υποψηφίων.

Στην παρούσα φάση θα αναφέρουμε μόνο ενδεικτικά κάποια δεδομένα: 101 άτομα γνωρίζουν τουλάχιστον την Αθήνα και την ευρύτερη περιοχή της, 46 τη Θεσσαλονίκη, 50 περιοχές της Μακεδονίας, 46 περιοχές της

όνομα στο ατομικό φύλλο, αλλά με το κωδικό όνομα ΑΠΟΛΛΩΝ ΥVONNE, βλ. Mackenzie, *ό.π.*, σσ. 479-481· Γενικό Επιτελείο Στρατού, Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού, *Αρχεία Εθνικής Αντίστασης (1941-1944)*, τ. 7, Αθήνα 1998, αριθ. εγγράφων 11, 63, 64.

25. Στα άτομα αυτά περιλαμβάνονται 4 εκπαιδευτικοί και 8 ανώτατα στελέχη του δημόσιου ή του ιδιωτικού τομέα.

26. Βλ. HS 5/405-406.

Πελοποννήσου, 45 ένα ή περισσότερα νησιά του βόρειου Αιγαίου, 35 περιοχές της Κρήτης, 32 της Θράκης, ενώ 16 άτομα γνωρίζουν μία ή περισσότερες περιοχές εκτός Ελλάδος²⁷.

Πληροφορίες σχετικά με ειδικά ενδιαφέροντα, ιδιαίτερες δεξιότητες ή ενασχολήσεις έχουν καταγραφεί για 84 συνολικά άτομα, ενώ τα ατομικά φύλλα στα οποία ζητούνται τα στοιχεία αυτά αφορούν 208 άτομα. Σε επτά περιπτώσεις σημειώνεται ότι οι ενδιαφερόμενοι δεν διαθέτουν κανένα ζητούμενο από τα παραπάνω, και μάλλον το ίδιο ισχύει και για τους υπόλοιπους, για τους οποίους δεν υπάρχει κάποια πληροφορία. Από τους άνδρες που διαθέτουν ένα ή περισσότερα επιπλέον προσόντα, οι 37 (44,04%) συμμετέχουν σε επιχειρήσεις.

Τα ειδικά ενδιαφέροντα ή οι ιδιαίτερες δεξιότητες που απαντούν συχνότερα είναι: κολύμβηση 48,80%, ιππασία 48,80%, ποδηλασία 23,80%, γνώσεις ιστιοπλοΐας ή χειρισμού σκαφών 20,23%, κωπηλασία 17,85%, οδήγηση αυτοκινήτου 17,85%, καταδύσεις 8,33%, μηχανικές γνώσεις αυτοκινήτων ή μοτοσυκλετών 7,14%. Τα παραπάνω συχνά οφείλονται στο επάγγελμα ή τη στρατιωτική εμπειρία των ενδιαφερομένων. Μικρότερο αριθμό ατόμων αφορούν άλλες δεξιότητες, ορισμένες από τις οποίες φαίνονται, εκ πρώτης όψεως, τουλάχιστον εκκεντρικές, χρήσιμες όμως κατά την εκτέλεση επιχειρήσεων: γνώσεις αστρονομίας, γνώση ορισμένων αεροδρομίων του ελληνικού χώρου, ενασχόληση με τη φωτογραφία, το κυνήγι ή την ορειβασία, γνώσεις χαρτογράφησης, αλλά και ικανότητες στη ζωοκλοπή, με ειδικότητα στις κατσίκες και τους σκύλους. Τέλος υπάρχει ένα άτομο για το οποίο σημειώνεται ότι το μόνο του ενδιαφέρον είναι οι γυναίκες, στοιχεία σημαντικό για το χαρακτήρα του²⁸.

Σχεδόν σε όλα τα είδη των ατομικών φύλλων ζητούνται στοιχεία που αφορούν την στρατιωτική προϋπηρεσία, τα οποία συχνά καταγράφονται λεπτομερώς. Διαθέτουμε ένα ή περισσότερα από τα φύλλα αυτά, για το σύνολο των ατόμων που περιλαμβάνονται στους φακέλους που εξετάζουμε. Μόνο για 13 άτομα δεν υπάρχει καμία πληροφορία, για τα οποία,

27. Πρόκειται κυρίως για τη Βόρεια Ήπειρο, όπου πολέμησαν, την τουρκική ενδοχώρα, που γνωρίζουν λόγω καταγωγής, καθώς και τα παράλια της Τουρκίας. Ένας άνδρας γνωρίζει τα παράλια από την Τουρκία μέχρι και την Παλαιστίνη.

28. Η SOE δεν δίσταζε να στρατολογεί ακόμη και σκληρούς εγκληματίες του κοινού ποινικού δικαίου, ιδιαίτερα όσους κατείχαν χρήσιμες δεξιότητες, όπως π.χ. παραβίαση θησαυροφυλακίων, βλ. Public Record Office, SOE Syllabus..., ό.π., σ. 27.

ωστόσο, γνωρίζουμε ότι 7 πήραν μέρος σε επιχειρήσεις, ενώ 4 άλλα εκπαιδεύθηκαν στη Μέση Ανατολή, κυρίως στην εκτέλεση δολιοφθορών. Οι άνδρες για τους οποίους γνωρίζουμε κάποια στοιχεία της στρατιωτικής τους προϋπηρεσίας είναι 219 (94,39% του συνόλου). Οι σχετικές πληροφορίες αφορούν το χρόνο κατάταξης ή θητείας στο στράτευμα, το σώμα στο οποίο υπηρετούν, το βαθμό που τυχόν είχαν, το μέτωπο στο οποίο πολέμησαν κατά την περίοδο 1940-1941. Τα παραπάνω δεν καταγράφονται σε όλες τις περιπτώσεις.

Σε ποσοστό 65,29% (143 άτομα) σημειώνεται ο χρόνος κατάταξης ή στρατιωτικής θητείας: οι περισσότεροι κατατάσσονται ή υπηρετούν την περίοδο 1935-1939 (51 άτομα) και 1940-1941, μέχρι την κατάληψη της Ελλάδας από τον Άξονα, (34 άτομα)²⁹. Μετά την κατάληψη της χώρας, και μέχρι το 1943, κατατάσσονται 20 άτομα, τα 10 κατά τη διάρκεια του 1941, ενώ όσοι υπηρέτησαν ή κατετάγησαν κατά τη διάρκεια προηγούμενων ετών είναι 34³⁰. Περισσότεροι από τους μισούς (55%) πολέμησαν την περίοδο 1940-1941, στο αλβανικό ή στο μακεδονικό μέτωπο, ή στη μάχη της Κρήτης. Ορισμένοι διέφυγαν, μετά την κατάρρευση του μετώπου, στην Τουρκία ή στη Μέση Ανατολή.

Ο μεγαλύτερος αριθμός των ανδρών έχει υπηρετήσει ή υπηρετεί στον Στρατό, λιγότεροι στην Αεροπορία και ελάχιστοι στο Ναυτικό. Υπάρχουν πληροφορίες για 209 άτομα, από τα οποία το 78,94% ανήκει στο Στρατό, το 16,26% στην Αεροπορία και μόλις το 3,82% στο Ναυτικό³¹. Σαράντα τρεις είναι οι μόνιμοι στρατιωτικοί κάθε σώματος.

Ο βαθμός που κατέχουν στο στράτευμα καταγράφεται για 198 άτομα³². Επίσης σημειώνεται ότι 8 ήταν πολίτες³³. Το ποσοστό των μη βαθμοφόρων

29. Χαρακτηριστικό είναι ότι για 10 άνδρες σημειώνεται ότι κατατάσσονται στις 28 Οκτωβρίου 1940.

30. Κατά τη χρονική περίοδο 1920-1929 υπηρέτησαν 15 και κατά την περίοδο 1930-1934 19 άτομα.

31. Επίσης ένα άτομο υπήρξε χωροφύλακας και ένα υπηρέτησε στο βρετανικό στράτευμα. Εξάλλου, 21 άτομα προέρχονται από τις ελληνικές δυνάμεις της Μέσης Ανατολής (14 από την I ελληνική Ταξιαρχία και 8 από τη II).

32. Βλ. και Μαρίνος, Ο εφιάλτης..., ό.π., σ. 83, όπου αναφέρεται ότι οι περισσότεροι μαθητές στο 102 STC είναι υπαξιωματικοί, του Στρατού κυρίως.

33. Οι πολίτες συμμετέχουν όλοι σε μία ή περισσότερες επιχειρήσεις, δύο μάλιστα φέρουν στρατιωτικούς βαθμούς, του λοχαγού και του λοχία. Τρεις συνολικά γνωρίζουμε ότι έχουν ήδη υπηρετήσει τη στρατιωτική τους θητεία, ενώ πέντε εκπαιδεύθηκαν στη Μέση Ανατολή.

είναι μικρό (14,14%)³⁴, καθώς οι περισσότεροι υποψήφιοι ήταν κατώτατοι αξιωματικοί (45,45%)³⁵, ή υπαξιωματικοί (32,82%)³⁶, και ελάχιστοι ανώτατοι αξιωματικοί³⁷. Συνολικά οι έφεδροι αξιωματικοί είναι 13 άτομα, οι μόνοι στρατιωτικοί 43 και 25 όσοι φοίτησαν έστω και ένα χρόνο στη Σχολή Ευελπίδων ή στη Σχολή Ικάρων. Οι περισσότεροι βαθμοφόροι είναι ανθυπολοχαγοί ή λοχίες, και ακολουθούν όσοι είναι δεκανείς. Εξάλλου, για 2 άτομα γνωρίζουμε απλώς ότι ο ένας είναι υπαξιωματικός του Ναυτικού και ο άλλος έφεδρος αξιωματικός. Επιπλέον, δύο άτομα αναφέρονται ως ασυρματιστές.

Απαραίτητος όρος για την επιλογή των υποψηφίων ήταν να μην ανήκουν σε οποιοδήποτε ναζιστικό ή φασιστικό κόμμα. Το ζήτημα των πολιτικών φρονημάτων δεν απασχολεί, θεωρητικά τουλάχιστον, την SOE μετά την εισβολή της Γερμανίας στη Σοβιετική Ένωση και την είσοδο της τελευταίας στον πόλεμο, αλλά μόνον μετά τα μέσα του 1943, όταν αρχίζει η εκδήλωση κινημάτων στις ελληνικές ένοπλες δυνάμεις Μέσης Ανατολής³⁸. Η σχετική πληροφορία περιέχεται κυρίως στο βασικό φύλλο των φακέλων 405-407 της κατηγορίας β), όπου ζητείται «περίληψη ικανοτήτων του υποκειμένου (συμπεριλαμβανομένων τυχόν πολιτικών τάσεων και εκτίμησης χαρακτήρα)». Τρεις είναι μόνο οι άνδρες που γνωρίζουμε ότι αποφασίζεται να μη χρησιμοποιηθούν λόγω πολιτικών φρονημάτων³⁹.

34. Είκοσι πέντε φαντάροι και 3 υποδεκανείς του Στρατού· 2 ναύκληροι του Ναυτικού. Ένας φαντάρος διαθέτει κάποια επιπλέον εμπειρία, καθώς υπηρέτησε στις Διαβιβάσεις.

35. Του Στρατού: 6 ανθυπασπιστές, 31 ανθυπολοχαγοί, 20 υπολοχαγοί, 11 λοχαγοί (ο ένας των Διαβιβάσεων)· της Αεροπορίας: 16 σημνίτες, 5 υποσημηναγοί και ένας επισημηναγός.

36. Του Στρατού: 21 δεκανείς, 31 λοχίες, 4 επιλοχίες (ο ένας των Διαβιβάσεων)· της Αεροπορίας : 8 σημνίες και του Ναυτικού ένας υπαξιωματικός.

37. Πέντε ταγματάρχες και ένας αντισυνταγματάρχης του Στρατού· ένας ανθυποπλοίαρχος, ένας υποπλοίαρχος και ένας αντιπλοίαρχος του Ναυτικού.

38. Βλ. Public Record Office, SOE Syllabus..., ό.π., σ. 27· Μαρίνος, ό.π., σ. 83. Ο Μαρίνος επισημαίνει ότι κανείς απόφοιτος του 102 STC δεν έλαβε μέρος στα κινήματα που εκδηλώθηκαν αργότερα στις ελληνικές δυνάμεις Μέσης Ανατολής.

39. Ο ένας είναι 41 ετών, ηλεκτρολόγος, υπηρετεί ως έφεδρος λοχίας στο Στρατό και ακολουθεί, κατά τη διάρκεια του 1942, τη βασική εκπαίδευση στο 102 STC, όπου χαρακτηρίζεται πρώτης τάξεως αξιωματικός, με μεγάλες αρχηγικές ικανότητες και ιδιαίτερη δεξιότητα στην πρόκληση καταστροφών και το χειρισμό σκαφών. Αδύνατά του σημεία, ωστόσο, είναι η έλλειψη πειθαρχίας και η μεγάλη ηλικία του. Σε μεταγενέστερο

ΣΤΡΑΤΟΛΟΓΗΣΗ, ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΤΙΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ

Η επιλογή και η εκπαίδευση των πρακτόρων είναι διαδικασίες αλληλένδετες, καθώς ένας από τους στόχους της SOE είναι να αποκλείσει τα ακατάλληλα άτομα κατά τα διαδοχικά στάδια των εκπαιδευτικών κύκλων. Στη Μέση Ανατολή οι διαδικασίες αυτές είναι πιο συνοπτικές από όσο στη Βρετανία, λόγω της πιεστικής ανάγκης να στελεχωθούν οι επιχειρησιακές ομάδες⁴⁰. Τα βήματα που ακολουθούνται είναι, ωστόσο, αντίστοιχα. Το όλο σύστημα εκπαίδευσης συγκροτείται βάσει *ad hoc* αποφάσεων και κινείται μεταξύ συγκεντρωτισμού και αποκέντρωσης, καθώς δεν υπάρχει συγκεντρωτική ευθύνη της εκπαίδευσης που παρέχεται σε όλες τις σχολές. Η κεντρική διοίκηση της υπηρεσίας, στο Λονδίνο, δεν ελέγχει άμεσα τις σχολές που δημιουργούνται στη Βόρεια Αφρική, στην Ιταλία, στη Μέση Ανατολή και στην Ινδία, ενώ το αντίθετο συμβαίνει με τη σχολή στον Καναδά. Εξάλλου, η μαζική εκπαίδευση στην εκτέλεση κάθε είδους υπονομευτικών ενεργειών αποτελούσε εντελώς νέο φαινόμενο για τα βρετανικά δεδομένα⁴¹.

ατομικό του φύλλο σημειώνεται ότι έχει αναμειχθεί σε πολιτικές ταραχές στο παρελθόν, είναι άτομο γνωστό στην Αστυνομία Αθηνών, και κρίνεται αναξιόπιστος και ακατάλληλος να χρησιμοποιηθεί από την SOE, που τον χρησιμοποιεί σε διοικητική θέση. Ο δεύτερος είναι 37 ετών, μόνιμος αξιωματικός με το βαθμό του λοχαγού, παρουσιάζεται το 1943, δεν γνωρίζουμε εάν έχει εκπαιδευθεί στη Μέση Ανατολή, και στο μοναδικό ατομικό φύλλο που τον αφορά έχει σημειωθεί ότι ο ίδιος συμφώνησε, «λόγω πολιτικών προβλημάτων» να μη χρησιμοποιηθεί από την υπηρεσία. Ο τρίτος είναι 28 ετών, δημόσιος υπάλληλος, έφεδρος αξιωματικός, εκπαιδεύθηκε στη Μέση Ανατολή, και επιστρέφεται στις ελληνικές δυνάμεις υπό κράτηση, τον Ιούλιο του 1943. Βλ. HS 5/371, 412 για τον πρώτο· 405 για τους δύο άλλους.

40. Βλ. Mackenzie, *ό.π.*, σ. 734. Ο αριθμός των ανδρών που εκπαιδεύονται στην ευρύτερη περιοχή της Μεσογείου από την SOE, θα πρέπει να ήταν σημαντικός, ακριβή στοιχεία, ωστόσο, δεν υπάρχουν. Όσον αφορά τους πράκτορες κάθε εθνικότητας που συμμετέχουν σε επιχειρήσεις στα Βαλκάνια, η κεντρική διοίκηση της υπηρεσίας στο Λονδίνο έκρινε, βάσει της εμπειρίας που διέθεταν, ότι ήταν στην ουσία ανεκπαιδευτοι. Είναι χαρακτηριστικό, επίσης, το γεγονός ότι έως και το ένα τρίτο εκείνων που παρακολουθούν τη βασική εκπαίδευση στις σχολές της Βρετανίας, κρίνεται ακατάλληλο και δεν χρησιμοποιείται τελικά.

41. Για την επιλογή και την εκπαίδευση από την SOE βλ. συνοπτικά Foot, *ό.π.*, σσ. 79-90 και αναλυτικά Mackenzie, *ό.π.*, σσ. 729-735· Public Record Office, SOE Syllabus..., σσ. 1-12, 17.

Όλοι οι άνδρες για τους οποίους έχει συμπληρωθεί κάποιου είδους ατομικό φύλλο παρουσιάζονται στην SOE και υποβάλλονται κατ'αρχήν σε διερευνητική συνέντευξη, από την οποία κρίνεται εάν είναι κατάλληλοι ή όχι. Η υπηρεσία έχει ήδη ενημερώσει τις ελληνικές και τις βρετανικές στρατιωτικές αρχές Μέσης Ανατολής για τις ανάγκες και τις απαιτήσεις της⁴².

Διαθέτουμε δεδομένα σχετικά με τη στρατολόγηση 93 ανδρών (40,08% του συνόλου), από τα ατομικά φύλλα και την ενδεικτική χρησιμοποίηση της βιβλιογραφίας. Η πληροφορία αυτή δεν σημειώνεται πάντα, ούτε με τον ίδιο τρόπο, και μπορεί να αφορά το χρόνο και τον τόπο στρατολόγησης, καθώς και το φορέα που πραγματοποιεί την πρώτη επαφή με τους ενδιαφερομένους. Οι περισσότεροι από τους 93 άνδρες εκπαιδεύθηκαν στη Μέση Ανατολή (71 άτομα) και συμμετείχαν σε επιχειρήσεις (59 άτομα). Ο μεγαλύτερος αριθμός στρατολογείται ενώ βρίσκεται στη Μέση Ανατολή (81 άτομα), είτε απευθείας από την SOE, είτε μέσω των ελληνικών αρχών⁴³. Στην κατεχόμενη Ελλάδα στρατολογούνται 9 άνδρες, κυρίως κατά το διάστημα 1942-1943⁴⁴, ενώ 3 κατά την παραμονή τους στη Σμύρνη, όπου υπάρχει κλιμάκιο της SOE⁴⁵. Από τις πληροφορίες που διαθέτουμε για τους υπόλοιπους 139 άνδρες, τα στοιχεία για τη στρατολόγηση των οποίων δεν καταγράφονται, γνωρίζουμε ότι 50 συμμετείχαν σε επιχειρήσεις. Συνολικά, δηλαδή, στρατολογούνται τουλάχιστον 143 άνδρες από όσους παρουσιάζονται στην SOE (61,63%).

Ενδείξεις για το χρόνο στρατολόγησης αποτελούν είτε η ημερομηνία κατά την οποία παρουσιάζεται ο υποψήφιος, είτε οι ημερομηνίες εκπαίδευ-

42. Βλ. HS 5/409.

43. Συγκεκριμένα, στα ατομικά φύλλα σημειώνεται ότι η SOE στρατολογεί, μέσω πρακτόρων της, 5 άνδρες. Εξάλλου, 9 άνδρες υπηρετούσαν προηγουμένως στην Ελληνική Υπηρεσία Πληροφοριών, που υπάγεται στο ελληνικό Υπουργείο Στρατιωτικών της εξόριστης ελληνικής Κυβέρνησης, 3 υπηρετούσαν στο Γενικό Κέντρο Εκπαιδύσεως και Σχολών (ΓΚΕΣ) του ελληνικού Στρατού Μέσης Ανατολής, ένας εργάστηκε για την ελληνική εξόριστη Κυβέρνηση και ένας υπηρέτησε στο ελληνικό Υπουργείο Στρατιωτικών.

44. Πέντε άτομα θα εκπαιδευθούν αργότερα στη Μέση Ανατολή. Γνωρίζουμε ότι τουλάχιστον δύο βρίσκονται σε επαφή με την SOE από το 1940, βλ. Σαμπατακάκης, Οι βρετανικές υπηρεσίες πληροφοριών..., σ. 25. Επίσης, στα ατομικά φύλλα σημειώνεται ότι τρία άτομα στρατολογούνται στην Αθήνα, τα δύο από την μυστική οργάνωση ΑΠΟΛΛΩΝ και το τρίτο από Βρετανό αξιωματικό – σύνδεσμο, ενώ ένα στρατολογείται στην Κρήτη, όπου γεννήθηκε και κατοικούσε.

45. Δύο άτομα γνωρίζουμε ότι στρατολογούνται το 1943, ενώ το τρίτο είχε ήδη επαφή με Βρετανό σύνδεσμο στην Αθήνα το 1941.

σής του στη Μέση Ανατολή, όταν λείπει το πρώτο στοιχείο, είτε τέλος οι ημερομηνίες συμμετοχής σε επιχειρήσεις, όταν λείπουν και τα δύο πρώτα στοιχεία. Είναι μόνο τέσσερις οι άνδρες για τους οποίους δεν διαθέτουμε κάποιο από τα παραπάνω. Καταγράφονται: 8 άτομα το 1941, 133 το 1942, 85 το 1943 και 22 το 1944. Είναι φυσικό, εφόσον η δράση της SOE, αλλά και των ελληνικών αντιστασιακών οργανώσεων, αρχίζει να αναπτύσσεται κυρίως το 1942 και λαμβάνει τα επόμενα χρόνια τη μεγαλύτερη έκτασή της, η στρατολόγηση και εκπαίδευση Ελλήνων συνδέσμων από τη βρετανική υπηρεσία να ακολουθεί αντίστοιχους ρυθμούς.

Επιπλέον στοιχείο που αφορά τη στρατολόγηση των ενδιαφερομένων συνιστά η πληροφορία για την καταβολή μηνιαίου μισθού, η οποία περιλαμβάνεται στο βασικό ατομικό φύλλο της κατηγορίας β) και έχει συμπληρωθεί για 100 άνδρες. Η σχετική καταγραφή αποτελεί ένδειξη ότι τα συγκεκριμένα άτομα στρατολογούνται και χρησιμοποιούνται από την SOE, όχι αναγκαστικά σε επιχειρήσεις. Από αυτούς οι 75 συμμετείχαν σε μια ή περισσότερες επιχειρήσεις, ενώ οι 73 είναι γνωστό πού στρατολογούνται⁴⁶.

Δεν γνωρίζουμε το χρονικό διάστημα κατά το οποίο καταβάλλεται ο μισθός σε κάθε ενδιαφερόμενο, ενώ σε τέσσερις μόνο περιπτώσεις σημειώνεται η ημερομηνία έναρξης της μισθοδοσίας⁴⁷. Πενήντα άτομα μισθοδοτούνται από τις ελληνικές αρχές της Μέσης Ανατολής, ενώ επτά απευθείας από την Force 133. Εκτός του βασικού μισθού, ορισμένοι λαμβάνουν και επίδομα αλεξιπτωτιστή, επίδομα κατοικίας ή κάποιο άλλο επιπλέον ποσό. Σε 88 περιπτώσεις αναφέρεται το ύψος του μισθού, το οποίο κυμαίνεται μεταξύ 3,5 και 70 λιρών, γεγονός που δεν δικαιολογείται πάντα από την τυχόν επιπλέον εκπαίδευση, τη συμμετοχή σε επιχειρήσεις, την ηλικία ή το στρατιωτικό βαθμό των ενδιαφερομένων⁴⁸. Δεν θα αναφερθούμε αναλυτικά,

46. Βλ. HS 5/405-407. Στους 100 άνδρες περιλαμβάνεται και ένας που αρνείται να συμμετάσχει σε επιχειρήσεις, στον οποίο θα αναφερθούμε στη συνέχεια. Σχετικά με τον τόπο στρατολόγησής τους γνωρίζουμε ότι 64 στρατολογούνται στη Μέση Ανατολή, 7 στην Ελλάδα και 2 στη Σμύρνη.

47. Τρεις άνδρες παρακολουθούσαν τότε (1943) εκπαίδευση στο 102 STC και ο τέταρτος είναι ο Ιωάννης Πελτέκης, που του καταβάλλεται μισθός από την 1/2/1944. Δεν γνωρίζουμε από ποιά φορέα καταβάλλονται οι μισθοί των συγκεκριμένων ανδρών.

48. Τα τελευταία δεν είναι γνωστά για το σύνολο των 100 ανδρών. Είναι, όμως, χαρακτηριστικό ότι έξι λοχαγοί λαμβάνουν μισθό από 5 έως και 45 λίρες. Οι μισθοί καταβάλλονται σε βρετανικές ή αιγυπτιακές λίρες, νομίσματα της ίδιας αξίας τότε. Το άτομο που φέρεται να λαμβάνει το μεγαλύτερο μισθό είναι ο Ιωάννης Πελτέκης, στον

ωστόσο, στο θέμα, καθώς δεν διαθέτουμε αντίστοιχες πληροφορίες για τους μισθούς στις ελληνικές ή στις άλλες συμμαχικές ένοπλες δυνάμεις, ούτε πλήρη στοιχεία των ατόμων που μισθοδοτούνται. Σημειώνουμε, ωστόσο, ότι υπάρχουν ενδείξεις πως η SOE καταβάλλει υψηλότερους μισθούς⁴⁹.

Πληροφορίες, εξάλλου, για τη διαβίωση των ανδρών στη Μέση Ανατολή παρέχει το βασικό ατομικό φύλλο της κατηγορίας β) στο οποίο σημειώνεται σε 65 περιπτώσεις πού βρίσκονται τα υπάρχοντα του ενδιαφερομένου, τυχόν ειδικές οδηγίες για τη διάθεσή τους, ή τυχόν οδηγίες για την προώθηση της αλληλογραφίας του. Από τα 65 αυτά άτομα, μόνο τέσσερα δεν συμμετέχουν σε επιχειρήσεις. Επίσης, σε κάθε είδους ατομικά φύλλα σημειώνεται, προφανώς όταν υφίσταται, η διεύθυνση του ενδιαφερομένου ή συγγενικού του προσώπου στη Μέση Ανατολή⁵⁰. Βάσει των τελευταίων αυτών, γνωρίζουμε ότι μικρός αριθμός ανδρών διέμενε στη Μέση Ανατολή, στο Κάιρο κυρίως, σε κάποιο διαμέρισμα ή ξενοδοχείο (15 άτομα)⁵¹. Ελάχιστα μεγαλύτερος αριθμός ανδρών (20), είχε κάποιο στενό συγγενή στη Μέση Ανατολή ή σε άλλη χώρα, εκτός Ελλάδος⁵².

Σπάνια καταγράφονται οδηγίες για την προώθηση της αλληλογραφίας ή του μισθού των ενδιαφερομένων κατά την απουσία τους. Για τρία άτομα ζητείται η αλληλογραφία τους να προωθείται σε στενό συγγενικό τους πρόσωπο που διαμένει στο Κάιρο, ενώ για άλλα τρία ο μισθός τους να κατα-

οποίο έχουμε ήδη αναφερθεί. Ο Πελτέκης λαμβάνει μισθό 70 λιρών και επίδομα διαβίωσης 4 λιρών. Για την καταβολή μισθού από την SOE στους πράκτορές της, βλ. Public Record Office, SOE Syllabus..., ό.π., σ. 27.

49. Οι λοχίες λαμβάνουν μισθό 6-15 λιρών, ο οποίος γνωρίζουμε ότι σε δύο περιπτώσεις καταβάλλεται από τις ελληνικές αρχές και κυμαίνεται μεταξύ 6 και 8 λιρών, ενώ σε δύο πάλι περιπτώσεις καταβάλλεται από την Force 133 και κυμαίνεται μεταξύ 12 και 15 λιρών.

50. Φυσικά δεν πρόκειται για τους άνδρες που γεννήθηκαν στην Αίγυπτο ή κατοικούσαν στη χώρα αυτή ήδη προτού στρατολογηθούν.

51. Στο Κάιρο δέκα άνδρες νοικιάζουν διαμέρισμα, τρεις κρατούν δωμάτιο σε ξενοδοχείο και ένας αφήνει τα πράγματά του στο Ali Club, λέσχη που λειτουργούσε κατά τα βρετανικά πρότυπα. Εξάλλου, ένας κρατούσε δωμάτιο σε ξενοδοχείο της Ιερουσαλήμ.

52. Στο Κάιρο διαμένουν συγγενικά πρόσωπα 16 ανδρών (αδέρφια, σύζυγοι, αρραβωνιαστικίες, ξαδέρφια, θείοι και ο πατέρας ενός). Επίσης, ενός άνδρα η μητέρα κατοικεί στη Νέα Υόρκη, όπου γεννήθηκε και ο ίδιος, ενώ η αδερφή και η σύζυγός του βρίσκονται στο Κάιρο, και ενός δεύτερου ο θείος κατοικεί στο Λονδίνο, όπου εκείνος είχε σπουδάσει. Τέλος οι αδερφοί δύο ανδρών υπηρετούν σε ελληνική μονάδα της Μέσης Ανατολής.

βάλλεται σε συγγενείς στο Κάιρο ή στην Ελλάδα⁵³. Εξάλλου, για επτά άτομα ζητείται να ενημερώνονται κάθε μήνα οι συγγενείς τους, που βρίσκονται συνήθως στην Αίγυπτο, ότι ζουν και είναι καλά.

Τα υπάρχοντα των ενδιαφερομένων, στα οποία γίνεται αναφορά, είναι κυρίως σάκκοι κάθε είδους, στους οποίους φυλάσσονται τα προσωπικά αντικείμενα των ενδιαφερομένων και η στρατιωτική τους εξάρτηση. Ορισμένοι διαθέτουν επιπλέον αντικείμενα, που δεν περιλαμβάνονται στη συνήθη ατομική εξάρτηση, όπως είναι π.χ. κρεβάτι εκστρατείας, μάσκα αερίων. Οι περισσότεροι διαθέτουν τουλάχιστον στρατιωτικό γυλιό ή κάποιο σάκκο. Για 46 άνδρες σημειώνεται πού βρίσκονται τα υπάρχοντά τους: σε 30 περιπτώσεις σε κάποιο αποθηκευτικό χώρο της Force 133, σε 2 περιπτώσεις σε χώρο των ελληνικών δυνάμεων και σε 14 περιπτώσεις οι ενδιαφερόμενοι τα έχουν αφήσει σε συγγενικό ή φιλικό τους πρόσωπο ή στο χώρο προσωρινής τους διαμονής, στην Αίγυπτο ή, σε μία περίπτωση, στην Ιερουσαλήμ. Ζητείται για έξι άτομα να επιστραφούν τα υπάρχοντά τους, αν σκοτωθούν, στους στενούς τους συγγενείς. Τέλος, για 28 άνδρες καταγράφεται το είδος των υπάρχοντων που διαθέτουν και τα οποία μπορεί να είναι: τσάντες, γυλιοί, κρεβάτι εκστρατείας, προσωπικά έγγραφα, μάσκα αερίων, κουβέρτες, βαλίτσα, κάποιο δέμα, σάκκος ή μπαούλο. Ο καθένας μπορεί να έχει ένα ή περισσότερα από τα παραπάνω⁵⁴.

Στοιχεία για τη στρατιωτική εκπαίδευση των ενδιαφερομένων ζητούνται σχεδόν σε όλα τα ατομικά φύλλα, ένα τουλάχιστον από τα οποία έχει συμπληρωθεί για κάθε ενδιαφερόμενο. Πρόκειται κυρίως για εκπαίδευση στη διεξαγωγή ανορθόδοξων πολεμικών επιχειρήσεων, η οποία δεν παρέχεται κατά τη διάρκεια της στρατιωτικής θητείας, ούτε αποκτάται κατά τη συνήθη πολεμική στρατιωτική υπηρεσία. Το είδος και η έκταση των πληροφοριών που συναντώνται ποικίλλει, ανάλογα με το είδος των ατομικών φύλλων και το βαθμό συμπλήρωσής τους. Διαθέτουμε πληροφορίες για 173 άνδρες⁵⁵, ενώ για τους υπόλοιπους 59 είναι βέβαιο ότι 21 θα συμμετάσχουν σε

53. Ο τρόπος με τον οποίο θα γινόταν η καταβολή του μισθού στην Ελλάδα δεν είναι γνωστός. Η οδηγία αυτή αφορά ένα άτομο.

54. Είκοσι άνδρες έχουν τουλάχιστον μία τσάντα, 15 τουλάχιστον γυλιό, ενώ 9 κρεβάτι εκστρατείας, ένας μάσκα αερίων και ένας προσωπικά έγγραφα, τα οποία φυλάσσονται στο χρηματοκιβώτιο της Force 133.

55. Κυρίως από τα ατομικά φύλλα και σε ορισμένες περιπτώσεις από το δημοσίευμα του Μαρίνου, βλ. Μαρίνος, *ό.π.*, σ. 84. Ο συγγραφέας αναφέρεται σε 34 άτομα,

μία ή περισσότερες επιχειρήσεις. Το τελευταίο αυτό γεγονός αποδεικνύει ότι κάποια ειδική στρατιωτική ή παραστρατιωτική εκπαίδευση δεν είναι απαραίτητη σε όλες τις επιχειρήσεις, αλλά και ότι, πιθανόν, η καταγραφή των στοιχείων που αφορούν κάθε άτομα δεν είναι πάντοτε πλήρης⁵⁶. Τριάντα τρεις άνδρες, από εκείνους που παρακολούθησαν επιπλέον εκπαίδευση, είναι μόνιμοι στρατιωτικοί, 5 πολίτες, και 91 συνολικά (52,60%) όσοι θα συμμετάσχουν σε επιχειρήσεις. Η ηλικία των περισσότερων κυμαίνεται μεταξύ 20 και 30 ετών⁵⁷.

Όλοι, πλην τριών, εκπαιδεύονται στη Μέση Ανατολή, συνήθως σε περισσότερους από ένα τομείς, και ολοκληρώνουν την εκπαίδευσή τους κυρίως κατά το διάστημα 1942-1943⁵⁸. Ειδικά ως αλεξιπτωτιστές εκπαιδεύονται 70 άτομα, ως ασυρματιστές 39, ενώ 7 αποκτούν κάποιες γνώσεις διαβιβάσεων. Το 80% σχεδόν ακολουθεί τα διάφορα επίπεδα της εκπαίδευσης που παρέχει η SOE και οι βρετανικές στρατιωτικές αρχές, όπως θα δούμε στη συνέχεια. Επίσης, μικρότερος αριθμός φαίνεται ότι ακολουθεί αποσπασματική εκπαίδευση στο χειρισμό όπλων, ως μηχανικοί αυτοκινήτων ή πυροτεχνουργοί, στην πρόκληση δολιοφθορών, ως καταδρομείς ή στην εκτέλεση ανορθόδοξων ναυτικών επιχειρήσεων. Είναι πιθανό, όμως, να μην είναι αποσπασματική η εκπαίδευση αυτών των τελευταίων, αλλά τα στοιχεία των ατομικών φύλλων. Αλλωστε, οι πληροφορίες για την εκπαίδευση στη Μέση Ανατολή και στις αντίστοιχες σχολές της SOE σε άλλες

που υπήρξαν εκπαιδευόμενοι του, κατά το διάστημα 1941-1942, και συμμετείχαν αργότερα σε επιχειρήσεις. Στους φακέλους που εξετάζουμε περιλαμβάνονται ένα ή περισσότερα ατομικά φύλλα για 30 από τα άτομα αυτά.

56. Π.χ. γνωρίζουμε από προφορική μαρτυρία συγγενών, ότι ο Κ. Πινότσης μετέβη στη Μέση Ανατολή, όπου πιθανόν παρακολούθησε κάποιου είδους στρατιωτική εκπαίδευση, και κατόπιν επέστρεψε στην Ελλάδα με υποβρύχιο. Για το πρόσωπο αυτό, ωστόσο, εκτός από τα στοιχεία ταυτότητας και μορφωτικού επιπέδου, το όνομα της επιχείρησης στην οποία συμμετείχε, καθώς και το γεγονός ότι στρατολογείται όσο βρίσκεται στην Αθήνα, δεν διαθέτουμε άλλες πληροφορίες στο ατομικό του φύλλο. Εξάλλου, ο Ιωάννης Πελτέκης, ο σημαντικότερος ίσως Έλληνας πράκτορας της SOE, στον οποίο αναφερθήκαμε ήδη, σημειώνεται ότι δεν έχει καμία στρατιωτική εκπαίδευση.

57. Γνωρίζουμε την ηλικία 147 ανδρών: 5 είναι 18-19 ετών, 69 είναι 20-25, 43 είναι 26-30, 25 είναι 31-39 ετών και 5 άνδρες 41-48 ετών.

58. Εξήντα έξη εκπαιδεύονται σε ένα μόνο αντικείμενο. Από τους τρεις που δεν εκπαιδεύονται στη Μέση Ανατολή σημειώνεται ότι ένας έχει τη συνήθη εκπαίδευση του ελληνικού Πεζικού, ένας δεύτερος ακολούθησε κάποια ειδική εκπαίδευση στον ελληνικό Στρατό και ο τρίτος είχε εκπαιδευθεί ως αλεξιπτωτιστής.

χώρες, είναι συχνά συγκεχυμένες. Το γεγονός οφείλεται στη συνεχή προσπάθεια της υπηρεσίας να ανταποκρίνεται στις μεταβαλλόμενες ανάγκες και συνθήκες του πολέμου. Οφείλεται, όμως, και στην απώλεια μεγάλου μέρους των αρχείων της. Στην ουσία κάθε μορφή εκπαίδευσης που παρέχει η υπηρεσία είναι παραστρατιωτική, εφόσον οι εκπαιδευόμενοι προορίζονται να εκτελέσουν παραστρατιωτικές επιχειρήσεις, ενώ το περιεχόμενο της εκπαίδευσης αυτής εξελίσσεται, ανάλογα με το υπάρχον δυναμικό και τις σχεδιαζόμενες επιχειρήσεις⁵⁹.

Το Σεπτέμβριο του 1941 αρχίζει να λειτουργεί το 102 STC, κοντά στη Χάιφα της Παλαιστίνης, μία από τις ελάχιστες ειδικές σχολές της SOE εκτός Βρετανίας και η σπουδαιότερη στην Ανατολική Μεσόγειο. Στο Κέντρο αυτό εκπαιδεύονται οι μυστικοί πράκτορες, κάθε εθνικότητας, που θα διεισδύσουν στα κατεχόμενα Βαλκάνια για να αναπτύξουν αντιστασιακές δραστηριότητες. Δημιουργείται ειδικό ελληνικό τμήμα για την εκπαίδευση Ελλήνων, αλλά και Βρετανών, που θα στελεχώσουν τις επιχειρησιακές ομάδες για την Ελλάδα. Ο συνολικός αριθμός όσων εκπαιδεύθηκαν στο Κέντρο δεν είναι γνωστός, λόγω της κατάστασης των αρχείων της SOE. Οι εκπαιδευτές είναι κυρίως Βρετανοί, εργάζονται όμως και άτομα που έχουν την ίδια εθνικότητα με τους εκπαιδευόμενους⁶⁰.

Τα πρώτα στελέχη του ελληνικού τμήματος είναι οι ελληνομαθείς Βρετανοί λοχαγοί C. M. Woodhouse, N. Hammond και P. Leigh Fermor, που αργότερα θα αναλάβουν σημαντικές αποστολές στην κατεχόμενη Ελλάδα⁶¹.

59. Για την αποφυγή περαιτέρω σύγχυσης χρησιμοποιούμε τον όρο παραστρατιωτική εκπαίδευση σε εισαγωγικά, όταν πρόκειται για ακριβή μετάφραση του αντίστοιχου αγγλικού και αναφέρεται σε συγκεκριμένο εκπαιδευτικό κύκλο.

60. Βλ. Μαρίνος, *ό.π.*, σσ. 81-92, όπου ο συγγραφέας, χρησιμοποιεί τον ακριβέστερο όρο «Σχολή Ειδικών Υπηρεσιών Πολέμου»: Public Record Office, SOE Syllabus..., *ό.π.*, σ. 11. Η σημαντικότερη Σχολή εκτός Βρετανίας (Special Training School 103 ή Camp X) λειτούργησε στον Καναδά. Εκτός από το 102 STC, αντίστοιχες σχολές λειτούργησαν στη Σιγκαπούρη, στο Αλγέρι, στην Ινδία και στην Αυστραλία. Επίσης, στη Βρετανία, λειτουργούν και σχολές που εκπαιδεύουν άτομα συγκεκριμένων εθνικοτήτων, όπως Δανούς, Νορβηγούς, Πολωνούς και Τσέχους. Ο Μαρίνος σημειώνει ότι η Σχολή στη Χάιφα αρχίζει να λειτουργεί το Σεπτέμβριο του 1941, ενώ ο Rigden τον Δεκέμβριο του ίδιου χρόνου. Από τα στοιχεία των ατομικών φύλλων προκύπτει ότι πράγματι η Σχολή λειτουργεί από το Σεπτέμβριο.

61. Ο Woodhouse ως Διοικητής της Συμμαχικής Στρατιωτικής Αποστολής, ο Hammond ως ανώτερος Βρετανός αξιωματικός – σύνδεσμος στη Μακεδονία και αργό-

Επίσης διδάσκουν έμπειροι Βρετανοί υπαξιωματικοί, ο Θέμης Μαρίνος, πρώτος Έλληνας εκπαιδευτής, ανθυπολοχαγός τότε, καθώς και μικρός αριθμός άλλων νέων Ελλήνων εφέδρων ανθυπολοχαγών. Οι Έλληνες αυτοί θα είναι στην αρχή συγχρόνως εκπαιδευόμενοι και εκπαιδευτές. Η εκπαίδευση διεξάγεται υπό εξαιρετικά αυστηρή πειθαρχία, με τρόπο, ωστόσο, που καλλιεργεί ατμόσφαιρα συναδέλφωσης και εμπιστοσύνης μεταξύ εκπαιδευομένων και εκπαιδευτών, ασχέτως στρατιωτικού βαθμού, ηλικίας και μόρφωσης.

Η διάρκεια της βασικής εκπαίδευσης, που κατ' αρχήν παρέχεται στο 102 STC, είναι έξι εβδομάδες και μπορούσε να περιλαμβάνει ευρύ κύκλο μαθημάτων: από γυμναστικές ασκήσεις μέχρι ιαπωνική πάλη, διδασκαλία επιβίωσης υπό οποιεσδήποτε συνθήκες και στερήσεις, χρήση κάθε ατομικού όπλου, πυροβόλου ή μη, με έμφαση σε εκείνα που χρησιμοποιεί ο εχθρός, μάχη σώμα με σώμα (unarmed combat), χρήση εκρηκτικών υλών και κάθε είδους μηχανισμών για την πρόκληση καταστροφών, ανάγνωση χαρτών, κατασκευή σκαριφημάτων, χρήση πυξίδας και γνώση προσανατολισμού σε κάθε είδος εδάφους, μέρα ή νύχτα. Οι σύνδεσμοι θα πρέπει να έχουν την ικανότητα να φθάνουν στον προορισμό τους, κινούμενοι σε ξένο και επικίνδυνο έδαφος, να εκτελούν την αποστολή τους και να διαφεύγουν χωρίς απώλειες. Κατέχουν, μετά την ολοκλήρωση των μαθημάτων, τις τεχνικές του ανταρτοπολέμου, και ορισμένοι εκπαιδεύονται επιπλέον στην κρυπτογράφηση μηνυμάτων, ή ως ασυρματιστές ή ακόμη στο χειρισμό σκαφών με πανί, καθώς και στην οργάνωση επιχειρήσεων κομάντος από τη θάλασσα⁶².

τερα στο Γενικό Στρατηγείο του ΕΛΑΣ, ο P. Leigh Fermor στην Κρήτη, επικεφαλής της επιχείρησης απαγωγής του Kreipe, Γερμανού Υποστράτηγου, Διοικητή των Χερσαίων Δυνάμεων Κρήτης, βλ. ενδεικτικά C. M. Woodhouse, *The Apple of Discord*, Λονδίνο 1948· N. Hammond, *Venture into Greece. With the Guerrillas 1943-44*, Λονδίνο 1983· P. Leigh Fermor, «Introduction», στο G. Psychoundakis, *The Cretan Runner*, Λονδίνο 1955, 1998, σσ. 1-32.

62. Τα παραπάνω στοιχεία προέρχονται από τα ατομικά φύλλα και το δημοσίευμα Μαρίνος, *ό.π.*, σσ. 82-88. Το δημοσίευμα αυτό είναι μόνη, μέχρι σήμερα, βιβλιογραφική αναφορά σχετικά με τους Έλληνες που εκπαιδεύονται στη Μέση Ανατολή, ιδιαίτερα διαφωτιστικό για τον πρώτο χρόνο λειτουργίας του 102 STC. Αντίστοιχη με τη βασική εκπαίδευση στο Κέντρο είναι η εκπαίδευση που παρέχεται στις «προκαταρκτικές σχολές» της SOE στη Βρετανία, κατά τη διάρκεια δύο ή τριών εβδομάδων, όπου εκτιμώνται οι ικανότητες και ο χαρακτήρας των μαθητών, οι οποίοι δεν έχουν ακόμη γνωρίσει το μυστικό χαρακτήρα της υπηρεσίας σε βάθος, βλ. Mackenzie, *ό.π.*, σ. 729· Foot, *SOE...*, σ. 79.

Κατά την πρώτη φάση λειτουργίας του 102 STC, μόνο η ειδικότητα του αλεξιπτωτιστή δεν διδάσκεται επί τόπου. Από το καλοκαίρι του 1942, αναβαθμίζονται οι δραστηριότητες του παραρτήματος του Κέντρου στο οποίο διδάσκεται η εκτέλεση ναυτικών επιχειρήσεων και τελικά δημιουργούνται δύο ξεχωριστά σημεία εκπαίδευσης. Το Κέντρο ονομάζεται πλέον «Στρατιωτικό Κατάστημα 102» (Military Establishment 102, 102 ME), μάλλον για λόγους ασφαλείας, και παρέχει εκπαίδευση και σε αλεξιπτωτιστές. Στα μέσα του 1944 μεταφέρεται στην Ιταλία, όπου συνεχίζεται η εκπαίδευση πρακτόρων για τα Βαλκάνια και τη Μέση Ανατολή⁶³.

Το 80% σχεδόν όσων είχαν κάποια επιπλέον εκπαίδευση, παρακολούθησαν μαθήματα στο 102 STC (137 άτομα): το βασικό κύκλο των έξι εβδομάδων 33 άνδρες, ενώ 71 περισσότερο εξειδικευμένη εκπαίδευση⁶⁴. Ποσοστό 54,01% από τους εκπαιδευθέντες στο Κέντρο συμμετείχε αργότερα σε επιχειρήσεις. Σε τρία είδη ατομικών φύλλων περιέχονται πληροφορίες που αφορούν κυρίως τη βασική εκπαίδευση: στο βασικό ατομικό φύλλο της κατηγορίας α), στην «τελική έκθεση εκπαίδευσης στο STC» και στην «έκθεση για την εκπαίδευση στο STC». Υπάρχουν επίσης τέσσερις τύποι ατομικών φύλλων σχετικοί με περισσότερο εξειδικευμένη εκπαίδευση, η οποία παρέχεται στο σύνολό της σχεδόν στο 102 STC.

1. Βασική εκπαίδευση

Για 33 άνδρες συμπληρώνονται οι πληροφορίες του βασικού ατομικού φύλλου της κατηγορίας α), οι οποίες αφορούν την βασική εκπαίδευση στο 102 STC. Είναι η έκθεση του επικεφαλής της εκπαίδευσης, που περιλαμβάνει και εκτιμήσεις για το χαρακτήρα, την υγεία, τα δυνατά και αδύνατα σημεία των ενδιαφερομένων στα αντικείμενα που διδάχθηκαν, καθώς και γενικότερες παρατηρήσεις των εκπαιδευτών. Από τους άνδρες αυτούς 14 συμμετείχαν σε επιχειρήσεις (42,42%). Οι σχετικές πληροφορίες, αν και αφορούν μικρό αριθμό ατόμων, μας δίνουν μία λεπτομερέστερη εικόνα όσων εκπαιδεύονται και αργότερα συμμετέχουν σε επιχει-

63. Βλ. Μαρίνος, *ό.π.*, σ. 92· Public Record Office, SOE Syllabus..., *ό.π.*, σ. 11.

64. Συγκεκριμένα 60 άνδρες παρακολούθησαν κάποιου είδους «παραστρατιωτική» εκπαίδευση, και 11 εκπαιδεύτηκαν σε πλέον εξειδικευμένους τομείς. Το περιεχόμενο των τομέων αυτών θα εξετάσουμε στη συνέχεια. Επίσης, για 33 άνδρες σημειώνεται ότι εκπαιδεύθηκαν στο Κέντρο, χωρίς να διευκρινίζεται το είδος της εκπαίδευσης.

ρήσεις. Δεκαπέντε άνδρες (ποσοστό 45,45%) παρακολουθούν εκπαίδευση σε ένα ή περισσότερα επιπλέον αντικείμενα: 13 άνδρες μαθήματα πτώσης με αλεξίπτωτο, 7 χειρισμού ασυρμάτου, 5 «παραστρατιωτική» εκπαίδευση και ένας μαθήματα πρόκλησης δολιοφθορών⁶⁵. Οι περισσότεροι ήταν μεταξύ 20 και 25 ετών⁶⁶.

Η «τελική έκθεση εκπαίδευσης στο STC» έχει συμπληρωθεί για 33 επίσης άτομα⁶⁷, τα οποία, πλην ενός, συμπίπτουν με τα παραπάνω. Στην έκθεση αυτή ζητούνται στοιχεία σχετικά με την πρόκληση καταστροφών και δολιοφθορών⁶⁸, το χειρισμό όπλων, τις ναυτικές γνώσεις και τη γνώση μηχανών σκαφών, την οδήγηση αυτοκινήτου και μοτοσυκλέτας, την ανάγνωση χάρτη, τη χρήση πυξίδας και τη δυνατότητα κίνησης σε έδαφος κάθε είδους. Οι εκπαιδευόμενοι παρακολουθούν θεωρητικά μαθήματα και εκτελούν πρακτικές ασκήσεις, διαδικασία που ακολουθείται σε κάθε μορφή εκπαίδευσης στη Μέση Ανατολή. Στην έκθεση, επίσης, καταγράφονται οι δυνατότητες των ενδιαφερομένων να συλλέγουν πληροφορίες⁶⁹. Οι εκτιμήσεις για το τελευταίο αυτό ζητούμενο, βασίζονται κυρίως στο χαρακτήρα των ενδιαφερομένων και συμφωνούν με την έκθεση του επικεφαλής της εκπαίδευσης που βρίσκεται στο βασικό ατομικό φύλλο, η οποία προφανώς συντάσσεται μετά την ολοκλήρωση της εκπαίδευσης, μετά δηλαδή τη συμπλήρωση της «τελικής έκθεσης». Για τους λόγους αυτούς, θα εξετάσουμε συνολικά το περιεχόμενο των δύο ατομικών φύλλων. Τα δύο αυτά φύλλα συμπληρώνονται κατά τη διάρκεια του 1942.

Πέντε άνδρες έχουν προβληματικό χαρακτήρα, οι οποίοι και δεν θα συμμετάσχουν σε επιχειρήσεις⁷⁰. Η φυσική κατάσταση των περισσοτέρων

65. Τα παραπάνω, εκτός από την πτώση με αλεξίπτωτο παρέχονται στο 102 STC.

66. Γνωρίζουμε την ηλικία και των 33 ανδρών: 2 ήταν 19 ετών, 22 ήταν 20-25, 4 ήταν 26-30 και 5 μεταξύ 34 και 41 ετών.

67. Βλ. HS 5/370-372.

68. Περιλαμβάνονται και στοιχεία για τις επιδόσεις των ενδιαφερομένων στο χειρισμό της «χελώνας» (limpet), ειδικής μαγνητικής βόμβας που σχεδιάζεται από τους τεχνικούς της SOE, και χρησιμοποιείται για τη βύθιση σκαφών. Η βόμβα αυτή περιλαμβάνεται στις διάφορες μηχανικές συσκευές που σχεδιάζονται από την υπηρεσία και χρησιμοποιούνται από τους πράκτορές της, βλ. Public Record Office, SOE Syllabus..., ό.π., σ. 19.

69. Στο σημείο αυτό σημειώνονται και τυχόν γνώσεις χειρισμού ασυρμάτου.

70. Από τους υπόλοιπους, οι περισσότεροι διαθέτουν εξαιρετικό ή πολύ καλό χαρακτήρα και μεγάλη εξυπνάδα (22 άτομα), ενώ έξη είναι σταθεροί, έξυπνοι και γενικά καλοί.

κυμαίνεται από εξαιρετικά καλή έως καλή (29 άτομα), ενώ μόνο ένας έχει κακή φυσική κατάσταση⁷¹. Τα αδύνατα σημεία των ενδιαφερομένων εντοπίζονται κυρίως στην ανάγνωση χάρτη και στη χρήση πυξίδας. Περισσότεροι από τους μισούς έχουν τουλάχιστον καλή επίδοση: 1) στην πρόκληση καταστροφών και δολιοφθορών, 2) στην ανάγνωση χάρτη, στη χρήση πυξίδας και στη κίνηση σε έδαφος κάθε είδους, 3) στο χειρισμό όπλων, 4) διαθέτουν καλές ναυτικές γνώσεις και γνωρίζουν κολύμβηση⁷². Στο μάθημα που αφορά τους χάρτες, την πυξίδα και την κίνηση στο έδαφος, συναντάται ο μεγαλύτερος αριθμός ανδρών που χαρακτηρίζονται από μέτριοι έως ανεπίδεκτοι⁷³. Ο τελευταίος χαρακτηρισμός χρησιμοποιείται μόνο σε αυτή την περίπτωση. Στους άλλους τομείς οι περισσότεροι είναι μέτριοι. Πέντε άτομα γνωρίζουν πώς λειτουργούν οι μηχανές σκαφών⁷⁴, ενώ 24 οδηγούν αυτοκίνητο, μοτοσυκλέτα ή και τα δύο, με σχετική επάρκεια.

Στις παρατηρήσεις και στην έκθεση του επικεφαλής της εκπαίδευσης σημειώνονται περισσότεροι του ενός χαρακτηρισμοί για κάθε ενδιαφερόμενο⁷⁵. Σχεδόν οι μισοί ξεχωρίζουν για την ιδιαίτερη ευστροφία τους (16 άτομα), ή είναι απλώς έξυπνοι (4), άλλοι διαθέτουν θάρρος (10), αποφασιστικότητα (5), αξιοπιστία (4) ή πονηριά (2 άτομα). Ιδιαίτερη βαρύτητα δίνεται στο ρόλο που θα μπορούσαν να έχουν στα πλαίσια μιας ομάδας επιχειρήσεων: 7 θα ήταν χρήσιμοι με τη σωστή καθοδήγηση, 4 θα ήταν προτιμότερο να δράσουν ατομικά, 3 διαθέτουν εξαιρετικές αρχηγικές ικανότητες, ενώ 2 θα ήταν χρήσιμοι εάν αναλάβουν κάποια ενέργεια στις περιοχές που γνωρίζουν. Φυσικά αναφέρονται και εδώ όσοι έχουν προβληματικό χαρακτήρα. Στο σημείο της έκθεσης που ζητούνται εκτιμήσεις για την αξία του ενδιαφερομένου στη συλλογή πληροφοριών, σημειώνονται κυρίως στοιχεία του χαρακτήρα τους, αλλά και κάποια επιπλέον στοιχεία, όπως π.χ. τυχόν έντονη ή μη τοπική προφορά, ευρύς κύκλος γνωριμιών λόγω επαγγέλματος, ή το γεγονός ότι θεωρούνται νεκροί από τις οικογένειές τους. Σημειώνονται, επίσης, για 16 άτομα οι περιοχές της Ελλάδας που γνωρίζουν. Πέντε

71. Οι σχετικές πληροφορίες περιέχονται μόνο στο βασικό ατομικό φύλλο.

72. Πρόκειται για 19 άτομα στις δύο πρώτες περιπτώσεις, 18 στη δεύτερη και 17 στην τρίτη.

73. Έξι άνδρες είναι μέτριοι, 8 αδύνατοι, ένας πολύ αδύνατος και ένας ανεπίδεκτος.

74. Στοιχείο που συμπληρώνεται μόνο για 11 άνδρες.

75. Τόσο οι παρατηρήσεις, όσο και η έκθεση είναι σύντομες, γραμμένες σχεδόν τηλεγραφικά, με χαρακτηρισμούς που επαναλαμβάνονται σταθερά.

άνδρες ξεχωρίζουν, οι οποίοι και θα συμμετάσχουν σε επιχειρήσεις, ενώ άλλοι πέντε θεωρείται ότι θα έχουν μικρή αξία ή κρίνονται ακατάλληλοι, και δεν θα λάβουν μέρος σε επιχειρήσεις.

Χαρακτηριστικές είναι οι περιπτώσεις δύο ανδρών, για τους οποίους διαθέτουμε και τα δύο παραπάνω ατομικά έντυπα. Ο ένας ήταν σμηνίτης, παρακολούθησε τη βασική εκπαίδευση των έξι εβδομάδων, καθώς και εκπαίδευση ασυρματιστή, αλλά δεν χρησιμοποιήθηκε σε επιχειρήσεις. Χαρακτηρίζεται πολύ εύστροφος, ανεξάρτητος, με μεγάλη αυτοπεποίθηση, δυνατότητα ανάληψης πρωτοβουλιών και δράσης κατά μόνας, θαρραλέος πολύ, ριψοκίνδυνος και παρατηρητικός. Βρισκόταν σε καλή φυσική κατάσταση, δεν είχε κανένα αδύνατο σημείο, ενώ ήταν πολύ καλές οι επιδόσεις του στην πρόκληση καταστροφών και δολιοφθορών, στο χειρισμό όπλων, στην ανάγνωση χάρτη και στη χρήση πυξίδας, είχε ναυτικές γνώσεις και ήταν πολύ καλός κολυμβητής. Ήταν, ωστόσο, απείθαρχος και θερμοκέφαλος⁷⁶. Ο δεύτερος ήταν σμηνίας, παρακολούθησε τη βασική εκπαίδευση, καθώς και εκπαίδευση ασυρματιστή και αλεξιπτωτιστή, είχε πολύ καλό χαρακτήρα και φυσική κατάσταση, κανένα αδύνατο σημείο και πολύ καλές επιδόσεις στην πρόκληση δολιοφθορών, στη χρήση «χελώνας», στην οδήγηση αυτοκινήτου, στην ανάγνωση χάρτη, στη χρήση πυξίδας και ήταν εξαιρετικός κολυμβητής. Χαρακτηρίζεται πολύ χρήσιμος, σταθερός και ευσυνείδητος. Συμμετείχε σε δύο επιχειρήσεις στην κατεχόμενη Ελλάδα και το 1944, κατά τη διάρκεια της τελευταίας αποστολής του, σκοτώθηκε από τους Γερμανούς⁷⁷.

Η «έκθεση για την εκπαίδευση στο STC» συμπληρώνεται, επίσης, κατά τη διάρκεια του 1942, για 11 άτομα, τα οποία δεν συμπίπτουν με τα 33 που ήδη αναφέραμε. Περιέχει πληροφορίες αντίστοιχες με την «τελική έκθεση», επιπλέον περιλαμβάνει εκτιμήσεις σχετικά με τις επιδόσεις των ενδιαφερομένων στη μάχη σώμα με σώμα, στην ικανότητα παρατήρησης, στο χειρισμό του κώδικα των σημάτων Μορς και τη λήψη φωτογραφιών⁷⁸. Από τα άτομα αυτά, πέντε συμμετείχαν σε επιχειρήσεις (45,45%), ενώ επτά εκπαιδεύθηκαν και σε άλλα αντικείμενα (63,63%), ως αλεξιπτωτιστές, ασυρματιστές, ή ακολούθησαν «παραστρατιωτική» εκπαίδευση. Οι περισσότεροι ήταν με-

76. Βλ. HS 5/370, 413. Για ευνόητους λόγους δεν αναφέρουμε εδώ το όνομα του προσώπου αυτού.

77. Βλ. HS 5/370, 407, 412 και 363. Πρόκειται για τον Νίκο Καπάτο, από την Κεφαλλονιά, 21 ετών το 1944.

78. Βλ. HS 5/412-413.

ταξύ 20 και 28 ετών⁷⁹. Δεν γνωρίζουμε πότε ακριβώς συντάσσεται η έκθεση αυτή, καθώς όπως και τα περισσότερα ατομικά φύλλα δεν φέρει ημερομηνία. Αναφέρεται, ωστόσο, σε διευρυμένο κύκλο μαθημάτων, πέραν της βασικής εκπαίδευσης, η οποία αντιστοιχεί με την «παραστρατιωτική» εκπαίδευση, που θα εξετάσουμε στη συνέχεια, αν και, στην προκειμένη περίπτωση, δεν φαίνεται ότι διδάσκονται όλα τα αντικείμενα στα οποία αναφέρεται η έκθεση. Έτσι, τουλάχιστον οι συγκεκριμένοι άνδρες, δεν διδάσκονται φωτογραφία ούτε τον κώδικα Μορς. Η διάρκεια της εκπαίδευσης δεν είναι γνωστή.

Το επίπεδο των ανδρών αυτών είναι ανώτερο από εκείνο των 33 που παρακολούθησαν τη βασική εκπαίδευση καθώς τουλάχιστον 7 είναι καλοί στην πρόκληση καταστροφών και δολιοφθορών, στο χειρισμό όπλων, στην κολύμβηση⁸⁰, στην ανάγνωση χάρτη, στη χρήση πυξίδας και στην κίνηση σε κάθε είδους έδαφος. Επίσης 6 είναι καλοί στη μάχη σώμα με σώμα, 9 διαθέτουν ικανότητες παρατήρησης και σχεδόν όλοι γνωρίζουν τουλάχιστον μέτρια κολύμβηση. Τέσσερις, εξάλλου, έχουν αρχηγικές ικανότητες, ενώ μόνο δύο άκρως προβληματικό χαρακτήρα. Οι τελευταίοι δεν συμμετέχουν σε επιχειρήσεις. Ένας τέλος, ξεχωρίζει για το υψηλό του επίπεδο σε όλους τους τομείς, χαρακτηρίζεται ως ο καλύτερος της τάξης του και άτομο που ασκεί, παρά το νεαρό της ηλικίας του, θετική επιρροή στους συναδέλφους του. Οι πέντε συνολικά, που συμμετέχουν σε επιχειρήσεις, είναι εκείνοι που ξεχωρίζουν σε όλα τα επίπεδα.

2. Εξειδικευμένη εκπαίδευση

Οι σχετικές πληροφορίες περιέχονται στα εξής ατομικά έντυπα: 1) στην «έκθεση για την παραστρατιωτική εκπαίδευση», τον ειδικό δηλαδή κύκλο μαθημάτων του «τεχνικού τομέα εκπαίδευσης» (report on paramilitary course, Technical Course/Wing, Special Course), 2) στην έκθεση για τον κύκλο του «πρότυπου τομέα εκπαίδευσης» (Experimental Wing Training), 3) στην έκθεση για «την εκπαίδευση του ειδικού πρότυπου τομέα» (Special Experimental Wing Course), καθώς και 4) στην «έκθεση εκπαίδευσης» αλε-

79. Γνωρίζουμε την ηλικία 9 ατόμων: 6 ήταν 20-25 ετών, 2 ήταν 27-28 και ένας 31 ετών.

80. Η γνώση κολύμβησης είναι απαραίτητη στην εκτέλεση «παρα-ναυτικών» επιχειρήσεων (ναυτικών επιχειρήσεων ανορθόδοξου πολέμου).

ξιπτωτιστή. Οι κύκλοι μαθημάτων παρέχονται στο Κέντρο της Χάιφα, που αναφέρεται πλέον ως 102 ΜΕ, εκτός από την εκπαίδευση των αλεξιπτωτιστών. Οι εκθέσεις συντάσσονται κατά το διάστημα 1943-1944 και αφορούν 36 άτομα⁸¹. Η πρώτη έκθεση συμπληρώνεται για 30 άνδρες, οι εκθέσεις για την εκπαίδευση του πρότυπου τομέα και του ειδικού πρότυπου τομέα συμπληρώνονται για 4 άτομα, από 2 σε κάθε περίπτωση, ενώ η έκθεση εκπαίδευσης αλεξιπτωτιστή για 2 άτομα.

Οι παραπάνω εκθέσεις αφορούν το μισό περίπου αριθμό ανδρών που παρακολούθησαν αντίστοιχους κύκλους μαθημάτων. Γνωρίζουμε ότι 60 συνολικά άνδρες παρακολούθησαν κάποιου είδους «παραστρατιωτική» εκπαίδευση στη Μέση Ανατολή, οι 35 από τους οποίους και τον ειδικό κύκλο μαθημάτων του τεχνικού τομέα ή μόνο αυτόν. Αντίστοιχα 11 άνδρες παρακολούθησαν εκπαίδευση του πρότυπου ή του ειδικού πρότυπου τομέα⁸², ενώ είναι κατά πολύ περισσότεροι εκείνοι που εκπαιδεύτηκαν ως αλεξιπτωτιστές (51 άτομα). Πέντε άτομα είχαν παρακολουθήσει, επίσης, τη βασική εκπαίδευση των έξι εβδομάδων, 32 εκπαιδεύτηκαν ως αλεξιπτωτιστές, 28 ως ασυρματιστές, ενώ το 65% συμμετείχε αργότερα σε επιχειρήσεις. Σποραδικά σημειώνεται η διάρκεια της εκπαίδευσης, η οποία κυμαίνεται από 5 ημέρες έως και έξι μήνες, συνήθως είναι όμως ένα μήνα. Η ηλικία των περισσότερων ανδρών δεν ξεπερνούσε τα 30 έτη⁸³, ενώ περισσότεροι από τους μισούς ήταν κατώτατοι αξιωματικοί⁸⁴.

81. Βλ. HS 5/411. Επιπλέον των τεσσάρων αυτών εκθέσεων διαθέτουμε το βασικό ατομικό φύλλο της κατηγορίας β) για 18 άτομα, στο οποίο περιέχονται αναλυτικότερα στοιχεία ταυτότητας, αλλά δεν διαθέτουμε κάποιου άλλου είδους εκπαιδευτικές εκθέσεις.

82. Τα επιπλέον στοιχεία προέρχονται από τα βασικά ατομικά φύλλα της κατηγορίας β), στα οποία, ωστόσο, δεν διευκρινίζεται ακριβώς το είδος της πρότυπης εκπαίδευσης. Από τους 11 άνδρες, ένας παρακολούθησε την εκπαίδευση του ειδικού πρότυπου τομέα σε αντίστοιχη σχολή στο Κεμπρίτ της Αιγύπτου.

83. Γνωρίζουμε την ηλικία 42 ατόμων: 1 ήταν 18 ετών, 17 μεταξύ 20 και 24, 13 μεταξύ 25 και 29, 8 μεταξύ 30 και 32, ενώ 3 άτομα έχουν μεγαλύτερη ηλικία (37, 41 και 48 ετών αντίστοιχα). Είναι χαρακτηριστικό ότι ο τελευταίος, που παρακολουθεί παραστρατιωτική εκπαίδευση του τεχνικού τομέα, κρίνεται τελικά ακατάλληλος λόγω φυσικής κατάστασης και επιστρέφει στην Ι ελληνική Ταξιαρχία στην οποία υπηρετούσε.

84. Συνολικά 2 άνδρες είναι απλοί φαντάροι, 22 υπαξιωματικοί (7 δεκανείς, 3 επιλοχίες, 10 λοχίες, 2 σμηνίες), 34 κατώτατοι αξιωματικοί (16 ανθυπολοχαγοί, 6 υπολοχαγοί, 1 λοχίας, 2 ανθυπασπιστές, 8 σμηνίτες, 1 υποσμηναγός), και δύο είναι ανώτατοι αξιωματικοί του Ναυτικού (αντιπλοίαρχος και υποπλοίαρχος).

Στοιχεία για το περιεχόμενο της εκπαίδευσης που χαρακτηρίζεται απλώς «παραστρατιωτική» δεν περιέχονται στα ατομικά έντυπα, αλλά θα πρέπει να ήταν ανάλογο με εκείνο των «παραστρατιωτικών σχολών» της Βρετανίας, στις οποίες φοιτούν όσοι παρακολούθησαν επιτυχώς τις «προκαταρκτικές σχολές». Στις σχολές αυτές παρέχεται η συνήθης εκπαίδευση των καταδρομέων, συχνά και μαθήματα πτώσης με αλεξίπτωτο, ενώ μία σχολή επικεντρώνεται στην εκπαίδευση σε «παρα-ναυτικές» επιχειρήσεις. Η εκπαίδευση διαρκούσε από 5 ημέρες έως 3 εβδομάδες⁸⁵.

Ο ειδικός κύκλος μαθημάτων του τεχνικού τομέα περιλαμβάνει τα εξής: ανάγνωση χάρτη⁸⁶, πρόκληση καταστροφών, χειρισμό όπλων, παραναυτικές επιχειρήσεις, φυσική εξάσκηση και κώδικα Μορς. Ο κύκλος μαθημάτων του πρότυπου τομέα περιλαμβάνει τα ίδια αντικείμενα, εκτός από παρα-ναυτικές επιχειρήσεις. Τα μαθήματα των δύο τομέων δεν διαφέρουν από εκείνα της βασικής εκπαίδευσης, ωστόσο, η διάρκειά τους δεν είναι σταθερή, το περιεχόμενό τους είναι περισσότερο εξειδικευμένο, ενώ δεν φαίνεται ότι όλοι οι άνδρες παρακολουθούν το σύνολο των μαθημάτων. Εξετάζοντας συνολικά τις πληροφορίες για τα 32 άτομα, που διαθέτουμε έκθεση εκπαίδευσής τους σε ένα από τους δύο τομείς, συγκροτούμε συνολικότερη εικόνα των εκπαιδευθέντων, καθώς, άλλωστε, για τον πρότυπο τομέα διαθέτουμε μόνο δύο εκθέσεις. Σημειώνουμε, ωστόσο, ότι ο πρότυπος τομέας αφορά μεγαλύτερο βαθμό εξειδίκευσης από τον τεχνικό.

Κανένας από τους εκπαιδευθέντες δεν διδάσκεται τον κώδικα Μορς, και μόλις δύο άτομα εκπαιδεύονται σε παρα-ναυτικές επιχειρήσεις, με ικανοποιητικές επιδόσεις, ενώ οι περισσότεροι παρακολουθούν τουλάχιστον μαθήματα πρόκλησης καταστροφών και χειρισμού όπλων, καθώς και ανάγνωσης χάρτη⁸⁷. Το επίπεδο των ενδιαφερομένων είναι υψηλότερο από όσους παρακολούθησαν κάποιου είδους βασική εκπαίδευση και κανένας δεν κρίνεται απαράδεκτος ή αδύνατος σε κάποιο μάθημα. Τα δύο τρίτα έχουν επιδόσεις που κυμαίνονται από εξαιρετικές έως καλές, ενώ οι υπόλοιποι είναι μέτριοι. Οκτώ άτομα δεν ασκούνται καθόλου, κυρίως για λόγους υγείας, ενώ τα δύο τρίτα των ενδιαφερομένων διαθέτουν τουλάχιστον καλή φυσική κατάσταση.

85. Βλ. Mackenzie, *ό.π.*, σσ. 729, 731.

86. Στο οποίο περιλαμβάνεται η χρήση πυξίδας και η κίνηση σε έδαφος κάθε είδους.

87. Είκοσι εννέα άτομα τα δύο πρώτα και 26 το τελευταίο.

Περισσότεροι από τους μισούς ήταν αξιωματικοί⁸⁸, ενώ το ποσοστό εκείνων που υπηρετούσαν στην Αεροπορία ή στο Ναυτικό ήταν υψηλότερο του συνόλου των υποψηφίων προς στρατολόγηση, καθώς οι γνώσεις και η εμπειρία τους ήταν χρήσιμες στην εκτέλεση επιχειρήσεων⁸⁹. Πάντως, μόλις 11 άνδρες γνωρίζουμε ότι συμμετείχαν τελικά σε επιχειρήσεις (34,37%)⁹⁰. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η περίπτωση ενός ιδιαίτερα εκπαιδευμένου ατόμου, για το οποίο σημειώνεται ότι αρνήθηκε να συμμετάσχει σε επιχείρηση και επέστρεψε τον Αύγουστο του 1943 στη μονάδα του, στις ελληνικές ένοπλες δυνάμεις Μέσης Ανατολής. Το άτομο αυτό ήταν μόνιμος αξιωματικός, υπολοχαγός του Πεζικού, ηλικίας 30 ετών, και είχε παρακολουθήσει «παραστρατιωτική» εκπαίδευση, εκπαίδευση του τεχνικού τομέα και του πρότυπου τομέα, καθώς και εκπαίδευση ασυρματιστή. Στην έκθεση της εκπαίδευσής του στο τεχνικό τομέα σημειώνεται ότι ήταν εργατικός, δεν διέθετε ιδιαίτερα προσόντα, ούτε οργανωτικές ικανότητες, είχε πολύ καλή φυσική κατάσταση, και θα εκτελούσε ικανοποιητικά τυχόν αποστολή που θα ανέλαμβανε. Η άρνησή του ενισχύει τον εθελοντικό χαρακτήρα που είχε πάντα η συμμετοχή σε επιχειρήσεις και αποτελεί, ίσως, ένδειξη ότι οι εκπαιδευόμενοι δεν γνώριζαν, τουλάχιστον μέχρι την ολοκλήρωση της εκπαίδευσης στη Μέση Ανατολή, ότι σκοπός της εκπαίδευσης αυτής ήταν η συμμετοχή τους σε μυστικές επιχειρήσεις⁹¹.

Συνολικά 27 άνδρες είχαν ήδη παρακολουθήσει την «παραστρατιωτική» εκπαίδευση, οι τέσσερις και την εκπαίδευση ενός από τους δύο πρότυπους τομείς. Επίσης 12 άνδρες, εκπαιδεύθηκαν και σε ένα ή περισσότερους

88. Μόνο δύο ήταν φαντάροι, 9 ήταν υπαξιωματικοί (2 δεκανείς, 5 λοχίες, 2 επιλοχίες), 19 κατώτατοι αξιωματικοί (8 σημνίτες, 5 ανθυπολοχαγοί, 5 υπολοχαγοί, 1 ανθυπασπιστής) και 2 ήταν ανώτατοι αξιωματικοί του Ναυτικού (υποπλοίαρχος και αντιπλοίαρχος). Από τους λοχίες ο ένας ήταν πολίτης 41 ετών, που είχε λάβει αυτό το βαθμό, ενώ ένας δεύτερος υπηρετούσε προηγουμένως στην Ελληνική Υπηρεσία Πληροφοριών του Υπουργείου Στρατιωτικών. Επτά άνδρες ήταν μόνιμοι στρατιωτικοί, ο ένας του Ναυτικού και οι υπόλοιποι του Στρατού.

89. Συνολικά υπηρετούσαν στην Αεροπορία 8 άνδρες, ποσοστό 25%, και στο Ναυτικό 2 άνδρες, ποσοστό 6,25%. Τα αντίστοιχα ποσοστά στο σύνολο των υποψηφίων για τους οποίους γνωρίζουμε τη θέση τους στις ένοπλες δυνάμεις ήταν 16,26% και 3,82%.

90. Σε αυτούς δεν περιλαμβάνονται οι δύο που παρακολούθησαν την εκπαίδευση του πρότυπου τομέα.

91. Βλ. HS 5/405 και 411, όπου το βασικό ατομικό του φύλλο και η έκθεση εκπαίδευσης.

άλλους στρατιωτικούς τομείς, κυρίως ως αλεξιπτωτιστές, αφού είχαν ολοκληρώσει την εκπαίδευσή τους στον τεχνικό ή τον πρότυπο τομέα (9 άτομα). Τέσσερις, εξάλλου, είχαν παρακολουθήσει προηγουμένως κάποιου είδους εξειδικευμένη εκπαίδευση σε σχολές που δημιουργήσαν οι βρετανικές ή ελληνικές ένοπλες δυνάμεις στη Μέση Ανατολή⁹².

Οι εκθέσεις εκπαίδευσης στον τεχνικό και τον πρότυπο τομέα περιέχουν, εκτός από τις επιδόσεις των ενδιαφερομένων στα μαθήματα, και έκθεση του επικεφαλής της εκπαίδευσης καθώς και παρατηρήσεις του διοικητή της Σχολής. Ο τελευταίος βασίζεται στην έκθεση του επικεφαλής, επιπλέον, όμως, εκτιμά ποιοί είναι κατάλληλοι για να ακολουθήσουν την εκπαίδευση του ειδικού πρότυπου τομέα. Τα δύο αυτά σημεία των εκθέσεων είναι ιδιαίτερα διαφωτιστικά ως προς τα προσόντα που πρέπει να έχουν οι μελλοντικοί πράκτορες: αρχηγικές ικανότητες ή πνεύμα συνεργασίας και ομαδικότητας, εργατικότητα, δυνατότητα ανάληψης πρωτοβουλιών, αξιοπιστία και σταθερότητα, προηγούμενη στρατιωτική ή άλλου είδους χρήσιμη εμπειρία, καλές επιδόσεις κατά την εκπαίδευση, τυχόν γνώση ξένων γλωσσών, και τέλος επιθυμία του ενδιαφερομένου να συμμετάσχει σε επιχειρήσεις ή γενικότερα να αγωνισθεί για την πατρίδα του. Τα παραπάνω είναι συνήθως και συνάρτηση της ηλικίας των ενδιαφερομένων.

Οι περισσότεροι άνδρες εργάστηκαν σκληρά κατά την εκπαίδευσή τους, είχαν καλό χαρακτήρα, τέσσερις διέθεταν αρχηγικές ικανότητες, ενώ εννέα θα ήταν εξαιρετικά χρήσιμοι εάν δρούσαν υπό την καθοδήγηση δυναμικού αρχηγού. Ο διοικητής εκτιμά ότι 10 άτομα δεν είναι κατάλληλα για να ακολουθήσουν την εκπαίδευση του πρότυπου τομέα⁹³, ενώ συνιστά 3 να την ακολουθήσουν οπωσδήποτε. Ακατάλληλοι κρίνονται οι περισσότεροι λόγω νεαρής ηλικίας⁹⁴, έλλειψης εμπειρίας ή κακού χαρακτήρα. Οι τρεις που συνιστά να παρακολουθήσουν επιπλέον εκπαίδευση, διαθέτουν τα περισσότερα από τα προσόντα ενός καλού πράκτορα, αλλά δεν φαίνεται ότι τελικά εξειδικεύθηκαν περισσότερο.

Η έκθεση για την εκπαίδευση του ειδικού πρότυπου τομέα είναι τε-

92. Πρόκειται για τη Σχολή Εχθρικών Όπλων στην Αίγυπτο (Enemy Weapons School), τη Σχολή Μηχανικού στην Αίγυπτο επίσης (Engineering School), τη Σχολή Ορεινού Πολέμου στο Λίβανο (Mountain Warfare School) και το ΓΚΕΣ του ελληνικού Στρατού.

93. Οι οποίοι και δεν φαίνεται να συμμετέχουν σε κάποια επιχείρηση αργότερα.

94. Τα συγκεκριμένα άτομα δεν γνωρίζουμε πόσο ετών ήταν όταν εκπαιδεύονται.

λείως διαφορετική από τις υπόλοιπες εκπαιδευτικές εκθέσεις. Πρόκειται για έγγραφο του Κέντρου 102 ΜΕ προς το Αρχηγείο της SOE στο Κάιρο, με θέμα την εκπαίδευση δύο Ελλήνων υπολοχαγών στον ειδικό πρότυπο τομέα, στο οποίο επισυνάπτονται σύντομη έκθεση για τις επιδόσεις των εκπαιδευθέντων, το πρόγραμμα των μαθημάτων καθώς και οι σημειώσεις που κράτησαν⁹⁵.

Η εκπαίδευση είχε διάρκεια 4 ημερών και ήταν εντατική. Οι εκπαιδευόμενοι παρακολούθησαν 23 συνολικά ομιλίες, πρωί και απόγευμα, και κράτησαν σημειώσεις, τις οποίες ζήτησαν να συμβουλευθούν και μετά την ολοκλήρωση των μαθημάτων. Το αντικείμενο των ομιλιών είχε ως εξής: εισαγωγή (στα αντικείμενα και τις μεθόδους του ανορθόδοξου πολέμου) και προσωπική ασφάλεια, κάλυψη, ανακρίσεις, εχθρική αντικατασκοπεία, διακριτικά του γερμανικού στρατού, συλλογή πληροφοριών και σύνταξη εκθέσεων, την πρώτη μέρα· στρατηγική υπονομευτικής δράσης και εκτίμηση στόχων, σχεδιασμός μιας επίθεσης, άφιξη και διαβίωση τις πρώτες μέρες, παρακολούθηση (του εχθρού), σχεδιασμός μιας οργάνωσης, τη δεύτερη μέρα· επικοινωνία στο εσωτερικό της κατεχόμενης χώρας και επικοινωνία με το εξωτερικό, στρατηγική προσωπικών επαφών, μέθοδος περιγραφής (καταστάσεων και προσώπων), διαχείριση πρακτόρων και στρατολόγηση, κώδικας Benn, ναζιστική αστυνομία, την τρίτη μέρα· εισαγωγή στις μεθόδους προπαγάνδας, αρχές σύνταξης φυλλαδίων, παθητική αντίσταση και οργάνωση αντίστασης σε εργοστάσια, υπονόμηση των εχθρικών δυνάμεων, τελικές ρυθμίσεις, ειδικά ζητούμενα, επανάληψη των διδαχθέντων, την τέταρτη και τελευταία μέρα⁹⁶. Ο μυστικός χαρακτήρας της εκπαίδευσης αυτής φαίνεται και από την παράκληση του 102 ΜΕ προς το Αρχηγείο να καταστραφούν οι σημειώσεις των εκπαιδευθέντων, αφού οι τελευταίοι τις συμβουλευθούν.

Η εκπαίδευση του ειδικού πρότυπου τομέα είναι αντίστοιχη με εκείνη που παρέχεται στις «σχολές ολοκλήρωσης της εκπαίδευσης» (finishing

95. Βλ. HS 5/411, 21 Μαρτίου 1944, Military Establishment 102 MEF (Midde East Forces) προς HQ (Headquarters) Force 133 MEF. Συντάκτης του εγγράφου είναι ο λοχαγός J. D. Hirst, επικεφαλής της εκπαίδευσης μάλλον.

96. Τις περισσότερες φορές το θέμα των ομιλιών σημειώνεται μονολεκτικά ή σχεδόν τηλεγραφικά. Τα στοιχεία σε παράνθεση προέρχονται από τις λεπτομέρειες που περιλαμβάνονται στα μαθήματα της σχολής του Καναδά, βλ. Public Record Office, SOE Syllabus..., ό.π., σσ. 31-32.

schools) της SOE στη Βρετανία και αλλού. Τα μαθήματα στις σχολές αυτές, τουλάχιστον στη Βρετανία και στον Καναδά, διαρκούν τρεις εβδομάδες και οργανώνονται σε πέντε ενότητες με τα εξής αντικείμενα: τεχνική παράνομης διαβίωσης, πρακτικές ασκήσεις για να διαπιστωθεί η κατοχή της τεχνικής αυτής, οργάνωση του εχθρού, προπαγάνδα και κωδικοί. Μόνο σε αυτό το στάδιο πληροφορούνται οι εκπαιδευόμενοι για την ακριβή φύση της μελλοντικής τους αποστολής. Το περιεχόμενο των μαθημάτων ενημερωνόταν και εμπλουτιζόταν συνεχώς. Η εκπαίδευση που παρακολούθησαν οι δύο συγκεκριμένοι Έλληνες περιλαμβάνει, σε συνοπτική προφανώς μορφή, το σύνολο σχεδόν των μαθημάτων της σχολής του Καναδά, για την οποία διαθέτουμε λεπτομερή στοιχεία⁹⁷.

Οι δύο άνδρες που εκπαιδεύθηκαν ήταν οι υπολοχαγοί Ελευθέριος Τρικατζόπουλος και Ματελίνος, κανένας από τους οποίους δεν συμμετείχε σε επιχειρήσεις. Για τον πρώτο γνωρίζουμε περισσότερα στοιχεία καθώς υπάρχει το βασικό ατομικό του φύλλο και έκθεση δράσης του⁹⁸, ενώ για τον δεύτερο μόνο τα στοιχεία του παρόντος εγγράφου, στο οποίο δεν σημειώνεται το βαπτιστικό του. Ο Τρικατζόπουλος ήταν 26 ετών το 1944, απόφοιτος της Σχολής Ευελπίδων και μόνιμος αξιωματικός του Ιππικού, γνώριζε ελάχιστα αγγλικά και είχε παρακολουθήσει εκπαίδευση στη βρετανική Σχολή Τεθωρακισμένων στην Αμπασία της Αιγύπτου, στην οποία ακολούθως και υπηρέτησε. Επίσης είχε εκπαιδευθεί ως αλεξιπτωτιστής στο 102 ME και είχε εργασθεί στην Ελληνική Υπηρεσία Πληροφοριών. Ανήκε στο προσωπικό της Force 133, κατά το διάστημα 21/2/1944-8/1/1945, ενώ δηλαδή παρακολούθησε την εκπαίδευση του ειδικού πρότυπου τομέα. Δεν χρησιμοποιήθηκε επιχειρησιακά από την Force 133, παρά το γεγονός ότι ήταν μέ-

97. Βλ. Mackenzie, *ό.π.*, σ. 731· το πρόγραμμα των μαθημάτων της σχολής του Καναδά, το Φεβρουάριο του 1944, και αναλυτικά το περιεχόμενό τους, βλ. Public Record Office, SOE Syllabus..., *ό.π.*, σσ. 4 και 31 κ.εξ. Οι δύο υπολοχαγοί δεν παρακολούθησαν μαθήματα σχετικά με τον τρόπο δράσης των ασυρματιστών κατά τη διάρκεια μιας επιχείρησης, μαθήματα πρόκλησης δολιοφθορών, ούτε ασκήσεις φυσικής κατάστασης, τα οποία παρέχονται στον Καναδά, όπου, όμως, το περιεχόμενο των μαθημάτων είναι κατά πολύ ευρύτερο από εκείνο των άλλων σχολών της SOE. Εξάλλου, στο έγγραφο που τους αφορά σημειώνεται ότι δεν ολοκλήρωσαν την εκπαίδευσή τους στους κωδικούς, καθώς δεν υπήρχε δυνατότητα να γίνει αυτό στα ελληνικά, διδάχθηκαν όμως τον κώδικα Benn, και επρόκειτο να ολοκληρώσουν τη σχετική εκπαίδευσή τους στο Κάιρο.

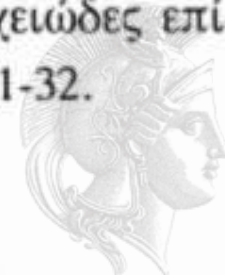
98. Βλ. HS 5/406.

λος επιχειρησιακής ομάδας, η οποία επεχείρησε να πέσει με αλεξίπτωτο στην Κέρκυρα το 1944. Τα μέλη της ομάδας αυτής επέστρεψαν στην Ιταλία, αναμένοντας την κατάλληλη ευκαιρία για να επιχειρήσουν νέα διεύσδυση στην Κέρκυρα. Στην Ιταλία ο Τρικατζόπουλος προσφέρθηκε εθελοντικά και υπηρέτησε ως διερμηνέας σε βρετανικές μονάδες, παραμένοντας στη χώρα αυτή μέχρι τις 20 Νοεμβρίου, οπότε επέστρεψε στο Κάιρο. Κατά την εκπαίδευσή του στον ειδικό πρότυπο τομέα, έδειξε μεγάλη ευστροφία και ικανότητα. Κατανόησε πολύ καλά το περιεχόμενο της εκπαίδευσης και επέδειξε οργανωτικές ικανότητες. Ο Ματελίνος έδειξε εξαιρετική ικανότητα κατά την εκπαίδευσή του. Είχε γρήγορη αντίληψη, διέθετε ευστροφία και εξυπνάδα, καθώς και μεγάλες οργανωτικές ικανότητες. Και οι δύο εκτιμήθηκε ότι θα έχουν πολύ καλή απόδοση στους τομείς για τους οποίους προορίζονται, οι τομείς αυτοί, ωστόσο, δεν σημειώνονται.

Η εκπαίδευση των αλεξιπτωτιστών δεν θεωρείται παραστρατιωτική, εκείνη, ωστόσο, που παρεχόταν υπό τις οδηγίες της SOE είχε καθαρά παραστρατιωτικό χαρακτήρα και προετοίμαζε τους άνδρες για να συμμετάσχουν σε επιχειρήσεις στις κατεχόμενες χώρες. Το ίδιο ίσχυε και για την εκπαίδευση των ασυρματιστών, στην οποία θα αναφερθούμε στη συνέχεια⁹⁹. Εβδομήντα άνδρες παρακολούθησαν εκπαίδευση αλεξιπτωτιστή στη Μέση Ανατολή, ενώ ένας ήταν ήδη εκπαιδευμένος στον τομέα αυτό, κατά τη στρατολόγησή του. Δεκαέξι άνδρες σημειώνεται ότι παρακολούθησαν μαθήματα στη Σχολή Αλεξιπτωτιστών στο Κεμπρίτ της Αιγύπτου, κατά τη διάρκεια του 1942, ενώ 11 στο 102 STC, κατά το διάστημα 1942-1943. Για τους υπόλοιπους δεν σημειώνεται ο τρόπος εκπαίδευσής τους και είναι πιθανό ορισμένοι να φοίτησαν σε κάποια άλλη σχολή των βρετανικών δυνάμεων. Δύο άνδρες δεν ολοκλήρωσαν τα μαθήματα λόγω τραυματισμών κατά τις εκπαιδευτικές πτώσεις, ενώ ένας παρακολούθησε και επιπλέον εκπαίδευση αλεξιπτωτιστή.

Εξήντα από τους αλεξιπτωτιστές συμμετείχαν σε επιχειρήσεις (84,50%), ποσοστό εξαιρετικά υψηλό, που δεν συναντάται μεταξύ των εκπαιδευθέντων σε οποιοδήποτε άλλο τομέα. Το γεγονός αυτό αποδεικνύει

99. Στις σχολές της Βρετανίας εκπαιδεύονται ως αλεξιπτωτιστές, όσοι άνδρες έχουν ήδη παρακολουθήσει τη βασική εκπαίδευση και έχουν κριθεί κατάλληλοι να αναλάβουν επιχειρησιακή δράση. Ορισμένοι από αυτούς θα εκπαιδευθούν και ως ασυρματιστές. Εξάλλου, όσοι φοιτούσαν στη Σχολή του Καναδά φαίνεται ότι γνώριζαν ήδη να πέφτουν με αλεξίπτωτο και να χειρίζονται ασύρματο, τουλάχιστον σε στοιχειώδες επίπεδο. Βλ. Foot, *ό.π.*, σ. 84· Public Record Office, SOE Syllabus..., *ό.π.*, σσ. 31-32.

την ιδιαίτερη επιχειρησιακή αξία της συγκεκριμένης εκπαίδευσης¹⁰⁰, αλλά και το υψηλό επίπεδο όσων επιλέγονται να την παρακολουθήσουν. Χαρακτηριστικό είναι, άλλωστε, πως ακόμη και οι δύο άνδρες που τραυματίστηκαν κατά τις εκπαιδευτικές πτώσεις με αλεξιπτωτο, συμμετείχαν αργότερα σε επιχειρησιακές ομάδες. Μόνο επτά δεν εκπαιδεύθηκαν σε κάποιο άλλο αντικείμενο, ενώ 35 άνδρες είχαν παρακολουθήσει «παραστρατιωτική» εκπαίδευση στο 102 STC, διαφόρων τομέων και επιπέδων, συνήθως πριν εκπαιδευθούν ως αλεξιπτωτιστές· 24, επίσης, είχαν εκπαιδευθεί ως ασυρματιστές. Οι περισσότεροι ήταν κατώτατοι αξιωματικοί ή υπαξιωματικοί¹⁰¹. Στην Αεροπορία υπηρετούσαν εννέα αξιωματικοί, ενώ ο ένας ταγματάρχης είχε προϋπηρεσία στο σώμα αυτό. Εξάλλου, 23 ήταν μόνιμοι στρατιωτικοί. Η ηλικία των περισσότερων κυμαινόταν μεταξύ 20 και 25 ετών, ο νεώτερος ήταν 18 και ο μεγαλύτερος 46. Η πτώση με αλεξιπτωτο προϋποθέτει ένα μίνιμουμ επίπεδο φυσικής κατάστασης, ωστόσο, η ηλικία των ενδιαφερομένων δεν φαίνεται να αποτελεί μειονέκτημα στην προκειμένη περίπτωση, καθώς και εκείνος που ήταν 46 ετών συμμετείχε σε επιχείρηση.

Η έκθεση εκπαίδευσης αλεξιπτωτιστή, που διαθέτουμε, είναι έντυπο μιας σελίδας, το οποίο συμπληρώθηκε στις 17 Αυγούστου του 1944 και αφορά δύο άνδρες, τα ονόματα των οποίων δεν σημειώνονται¹⁰². Η εκπαίδευση διεξήχθη στη «Σχολή Αλεξιπτωτιστών», προφανώς του Κεμπρίτ, και περιελάμβανε τέσσερις πτώσεις με αλεξιπτωτο, κατά τη διάρκεια τεσσάρων συνεχόμενων ημερών, καθώς και δύο σχετικά μαθήματα/ομιλίες που αφορούν τη συμπεριφορά του αλεξιπτωτιστή μετά την πτώση του σε εχθρικό έδαφος και υπό συνθήκες παρανομίας. Υπήρχε η δυνατότητα να πραγματοποιηθούν δύο τουλάχιστον επιπλέον πτώσεις, αλλά στις συγκεκριμένες περιπτώσεις δεν κρίθηκε αναγκαίο. Σύμφωνα με την έκθεση του εκπαιδευτή, η οποία βρίσκεται στο τέλος του εντύπου, οι δύο εκπαιδευθέντες έδειξαν μεγάλο ενδιαφέρον για τα μαθήματα, απέδω-

100. Τα μέλη των επιχειρησιακών ομάδων διεισδύουν στις κατεχόμενες χώρες είτε πέφτοντας με αλεξιπτωτο, είτε μεταφέρονται με κάποιο πλωτό μέσο, είτε διέρχονται μυστικά από τις συνοριακές περιοχές, βλ. Public Record Office, SOE Syllabus..., ό.π., σ. 142. Στην Ελλάδα, συνήθως, ακολουθούνται οι δύο πρώτοι τρόποι, βλ. HS 5/405-406, 363.

101. Οι κατώτατοι αξιωματικοί ήταν 35 άτομα, οι υπαξιωματικοί 21, ενώ οι μη βαθμοφόροι 10 και οι ανώτατοι αξιωματικοί 4 άτομα. Δεν γνωρίζουμε τη θέση στο στράτευμα ενός άνδρα.

102. Βλ. HS 5/411.

σαν στις πρακτικές ασκήσεις και κατανόησαν πλήρως όλες τις λεπτομέρειες. Συμπεριφέρθηκαν πολύ καλά μέσα στο αεροπλάνο και εκτέλεσαν τις πτώσεις τους με άψογο στυλ¹⁰³.

Η έλλειψη ασυρματιστών συχνά αποτελούσε σοβαρό εμπόδιο στις επιχειρήσεις της SOE, σε όλη την Ευρώπη, και αντιμετωπίστηκε με τη δημιουργία σχολών από τα τοπικά Αρχηγεία της υπηρεσίας. Έτσι, π.χ. από το Αρχηγείο του Καΐρου συγκροτήθηκαν σχολές στη Μέση Ανατολή και στη βόρεια Αφρική, αλλά ακόμη και στην κατεχόμενη Ελλάδα¹⁰⁴. Συνολικά 46 Έλληνες παρακολούθησαν κάποια σχετική εκπαίδευση στη Μέση Ανατολή: 39 ως ασυρματιστές και 7 στις Διαβιβάσεις. Δεν διαθέτουμε εκπαιδευτικές εκθέσεις, ούτε άλλα επαρκή στοιχεία για τη διάρκεια της εκπαίδευσης ή το περιεχόμενό της, παρά μόνο κάποιες σποραδικές αναφορές στα ατομικά φύλλα. Οι εκπαιδευόμενοι φαίνεται ότι παρακολουθούσαν μαθήματα βραχείας ή μεγάλης διάρκειας, από τέσσερις εβδομάδες μέχρι εννέα μήνες, στρατιωτικού ή συνήθως παραστρατιωτικού χαρακτήρα, στο 102 ME ή σε άλλες σχολές¹⁰⁵. Μόνο επτά είχαν εκπαιδευθεί αποκλειστικά ως ασυρματιστές, ενώ οι υπόλοιποι είχαν παρακολουθήσει είτε παραστρατιωτική εκπαίδευση διαφόρων επιπέδων, είτε είχαν εκπαιδευθεί τουλάχιστον ως αλεξιπτωτιστές. Τα τρία τέταρτα περίπου των ασυρματιστών αυτών, συμμετείχαν αργότερα σε επιχειρήσεις (33 άτομα).

Συνολικά σε επιχειρήσεις συμμετείχαν 113 άνδρες, οι 15 από αυτούς σε περισσότερες από μια. Τα σχετικά στοιχεία καταγράφονται κυρίως στα ατομικά φύλλα, καθώς και στις εκθέσεις δράσης των ενδιαφερομένων, που ήδη εξετάσαμε¹⁰⁶. Οι περισσότεροι είναι κατώτατοι αξιωματικοί ή υπαξιωματικοί¹⁰⁷, ηλικίας 26 ετών κατά μέσο όρο, 18 ο νεώτερος και 46 ο μεγαλύτερος¹⁰⁸. Είναι γνωστή η επαγγελματική απασχόληση 98 ανδρών, για

103. Βλ. και Μαρίνος, *ό.π.*, σσ. 90-91. Ο συγγραφέας παρακολούθησε αντίστοιχη εκπαίδευση στο Κεμπρίτ επίσης, διάρκειας πέντε περίπου εβδομάδων.

104. Βλ. Mackenzie, *ό.π.*, σσ. 739-740.

105. Όπως ήταν π.χ. η Σχολή Διαβιβάσεων στην Αίγυπτο, υπό Νεοζηλανδική διοίκηση.

106. Βλ. HS 5/404-407 σε 110 περιπτώσεις. Επίσης, τρεις περιπτώσεις στο φάκελο HS 5/363 που δεν περιέχει ατομικά φύλλα.

107. Σχετικά στοιχεία διαθέτουμε για 105 άτομα, από τα οποία 44 είναι κατώτατοι αξιωματικοί, 34 υπαξιωματικοί, 11 μη βαθμοφόροι και 6 ανώτατοι αξιωματικοί. Επίσης δύο είναι ασυρματιστές και οκτώ πολίτες, ο ένας από τους οποίους φέρει το βαθμό του λοχία.

108. Γνωρίζουμε την ηλικία 95 ανδρών.

τους οποίους σημειώνουμε ότι 23 είναι ελεύθεροι επαγγελματίες κάθε είδους, 13 μόνιμοι αξιωματικοί, 13 υπάλληλοι, 12 φοιτητές, 8 αγρότες και 7 μηχανικοί διαφόρων επιπέδων. Τα δύο τρίτα περίπου είναι τουλάχιστον απόφοιτοι του δημοτικού, 12 παρακολούθησαν το σύνολο ή ένα μέρος της εκπαίδευσης στη Σχολή Ευελπίδων, ένας είναι απόφοιτος της Σχολής Ικάρων και 17 είναι πτυχιούχοι ή φοιτητές ανώτατων σχολών¹⁰⁹. Οι μισοί γνωρίζουν τουλάχιστον μία ξένη γλώσσα, ενώ το 23% δύο. Ογδόντα τέσσερα άτομα, τα δύο τρίτα δηλαδή των ανδρών, εκπαιδεύθηκαν στη Μέση Ανατολή. Από αυτούς 29 παρακολούθησαν τουλάχιστον τη βασική εκπαίδευση των έξι εβδομάδων, 35 «παραστρατιωτική» εκπαίδευση, 2 εκπαιδεύθηκαν μόνο στην πρόκληση καταστροφών, 2 μόνο ως καταδρομείς, ενώ συνολικά 29 εκπαιδεύθηκαν ως ασυρματιστές και 60 ως αλεξιπτωτιστές¹¹⁰. Επίσης γνωρίζουμε ότι 76 άνδρες μισθοδοτούνται¹¹¹. Το επίπεδο όσων διαθέτουμε τις σχετικές εκπαιδευτικές εκθέσεις, ήταν, στις περισσότερες περιπτώσεις, τουλάχιστον ικανοποιητικό.

Κατά τις επιχειρήσεις αιχμαλωτίστηκαν 4 άνδρες, 12 εκτελέστηκαν από τους Γερμανούς ή σκοτώθηκαν ενώ εκτελούσαν την αποστολή τους, ενώ ένας σκοτώθηκε στις μάχες των Δεκεμβριανών στην Αθήνα το 1944. Ένας θεωρήθηκε αιχμάλωτος των Βουλγάρων, αλλά αργότερα επέστρεψε στη μονάδα του στις ελληνικές δυνάμεις, ενώ τριών η τύχη ήταν άγνωστη. Τα στοιχεία αυτά σημειώνονται σποραδικά στα ατομικά φύλλα ή στο φάκελο 363, στον οποίο ήδη αναφερθήκαμε, και καταγράφονται εδώ ενδεικτικά.

Στοιχεία για τη συμμετοχή στις επιχειρήσεις, καθώς και το διάστημα κατά το οποίο οι ενδιαφερόμενοι υπηρετούν στην Force 133, περιέχονται στις εκθέσεις δράσης. Οι εκθέσεις αυτές συντάσσονται τον Ιανουάριο του 1945 και περιλαμβάνουν, εκτός από το ονοματεπώνυμο, και το βαθμό κάθε ατόμου, πληροφορίες σχετικές με τη διάρκεια της υπηρεσίας του στην Force 133, τη φύση της απασχόλησής του, λεπτομέρειες που αφορούν τη δράση του, καθώς και εκτιμήσεις για τον χαρακτήρα του¹¹².

109. Τα σχετικά στοιχεία αφορούν 78 άτομα.

110. Μόνο δύο ασυρματιστές και τρεις αλεξιπτωτιστές δεν παρακολούθησαν εκπαίδευση σε άλλο τομέα.

111. Οι 43 από τις ελληνικές στρατιωτικές αρχές και οι 6 από την Force 133. Για τους υπόλοιπους δεν καταγράφεται κάποιο στοιχείο.

112. Βλ. HS 5/405-406. Πρόκειται για έγγραφα, σε τυποποιημένη μορφή, του Αρχηγείου της Force 133 στο Κάιρο προς το ελληνικό Υπουργείο Στρατιωτικών στην

Διαθέτουμε εκθέσεις για 12 άνδρες, μικρό αλλά χαρακτηριστικό αριθμό περιπτώσεων, ως προς το επίπεδο εκείνων που συμμετέχουν σε επιχειρήσεις¹¹³. Όλοι συμμετείχαν σε επιχειρησιακές ομάδες, ένδεκα όμως εκτέλεσαν τελικά την αποστολή που είχαν αναλάβει, καθώς η ομάδα ενός δεν κατόρθωσε να διεισδύσει στην Ελλάδα¹¹⁴. Ο χρόνος της υπηρεσίας τους στην Force 133 κυμαινόταν από 11 έως 33 μήνες, 21 μήνες κατά μέσο όρο. Ήταν μεταξύ 21 και 37 ετών (25 μ.ο.), βαθμοφόροι όλοι, πλην ενός, (7 υπαξιωματικοί και 4 κατώτατοι αξιωματικοί), και μόνο δύο υπηρετούσαν στην Αεροπορία, ενώ οι υπόλοιποι στο Στρατό. Ένας, ο οποίος μάλιστα υπήρξε αρχηγός αποστολής, δεν είχε παρακολουθήσει παραστρατιωτική εκπαίδευση στη Μέση Ανατολή, έφερε, όμως, το βαθμό του υπολοχαγού και ήταν απόφοιτος της Σχολής Ευελπίδων. Έξι άνδρες είχαν παρακολουθήσει «παραστρατιωτική» εκπαίδευση, από τους οποίους τρεις και τον τεχνικό τομέα και ένας και τον ειδικό πρότυπο τομέα, ενώ δύο άλλοι είχαν παρακολουθήσει ειδικά μαθήματα καταδρομών. Επίσης τέσσερις ήταν αλεξιπτωτιστές και πέντε είχαν εκπαιδευθεί ως ασυρματιστές ή στις Διαβιβάσεις.

Πέντε άτομα συμμετέχουν ως ασυρματιστές στις επιχειρησιακές ομάδες που εκτέλεσαν την αποστολή τους, από τους οποίους δύο αποκλειστικά ως ασυρματιστές, ένας και ως υπαρχηγός της αποστολής, ένας δεύτερος συμμετείχε στην οργάνωση ανταρτικών ομάδων και στην εκτέλεση δολιοφθορών και ένας τρίτος στη συλλογή πληροφοριών για την κίνηση των εχθρικών μονάδων. Τέσσερα άτομα συμμετείχαν ως δολιοφθορείς, ένας ως γενικός βοηθός συμμαχικών στρατιωτικών αποστολών και ένας ως αρχηγός αποστολής. Όλοι ενήργησαν αποτελεσματικά, σε συνθήκες εξαιρετικά επικίνδυνες, ορισμένοι μάλιστα επέδειξαν εξαιρετικές ικανότητες και θάρρος.

Μία τελευταία ένδειξη για τη στρατολόγηση των ενδιαφερομένων αποτελούν οι σημειώσεις που αναφέρονται στην «αποχώρηση» ή στην «επιστροφή» 88 ανδρών, ενέργειες για τις οποίες μόνο σε μία περίπτωση διευκρινίζεται ότι έχουν εθελοντικό χαρακτήρα. Συναντώνται σε διάφορα ατο-

Αθήνα. Τα έγγραφα αυτά είναι τα μόνο, από εκείνα που εξετάζουμε, τα οποία δεν προορίζονται για εσωτερική χρήση της SOE.

113. Επιπλέον των εκθέσεων δράσης, διαθέτουμε για ένα άτομο δύο ατομικά φύλλα και έκθεση της βασικής εκπαίδευσης στο 102 STC, για ένα άτομο μόνο δύο ατομικά φύλλα, ενώ για τρία άτομα διαθέτουμε την έκθεση εκπαίδευσης στον τεχνικό τομέα και για ένα την έκθεση εκπαίδευσης στον ειδικό πρότυπο τομέα.

114. Βλ. παραπάνω την περίπτωση του Τρικατζόπουλου.

μικά φύλλα, στα οποία σε 77 περιπτώσεις υπάρχει και σχετική ημερομηνία. Οι άνδρες αυτοί είτε κρίνονται ακατάλληλοι και επιστρέφουν στις μονάδες όπου υπηρετούσαν, είτε έχουν ολοκληρώσει την υπηρεσία τους στην SOE και επιστρέφουν στις μονάδες τους. Μια τρίτη περίπτωση αποτελούν εκείνοι που εκπαιδεύονται και κατόπιν επιστρέφουν στις μονάδες τους, καλύπτοντας τις ανάγκες των ελληνικών δυνάμεων.

Ένδεκα άνδρες σημειώνεται ότι «αποχωρούν»: δύο τον Οκτώβριο του 1941 και οι υπόλοιποι στις αρχές του 1942. Δεν έχουν ολοκληρώσει την εκπαίδευσή τους στη Μέση Ανατολή και δεν συμμετέχουν σε επιχειρήσεις τελικά. Τέσσερις, ωστόσο, έχουν ήδη παρακολουθήσει τη βασική εκπαίδευση των έξι εβδομάδων στο 102 STC, κανένας τους δεν είχε εξαιρετικές ή έστω καλές επιδόσεις, δύο μόνο ήταν ικανοποιητικοί, ενώ οι άλλοι δύο είχαν προβληματικό χαρακτήρα. Προφανώς κρίνονται ακατάλληλοι και επιστρέφουν στις μονάδες στις οποίες υπηρετούσαν, πριν παρουσιασθούν στην SOE¹¹⁵.

Η «επιστροφή» των υπολοίπων ανδρών πραγματοποιείται, τουλάχιστον για τις περιπτώσεις που γνωρίζουμε, κυρίως κατά το διάστημα 1943-1945¹¹⁶. Δεκαεπτά επιστρέφουν στις μονάδες ή την υπηρεσία που ανήκαν το 1943, δύο από τους οποίους είχαν ήδη συμμετάσχει σε επιχειρήσεις. Από αυτούς, οι 12 έχουν εκπαιδευθεί στη Μέση Ανατολή, δύο μάλιστα στον τεχνικό τομέα της «παραστρατιωτικής» εκπαίδευσης και ένας στον πρότυπο τομέα, ενώ επτά είναι και αλεξιπτωτιστές. Γνωρίζουμε τους λόγους για τους οποίους επιστρέφουν 6 από τους 17 άνδρες: δύο λόγω πολιτικών προβλημάτων, δύο λόγω κακής φυσικής κατάστασης που τους καθιστά ακατάλληλους για επιχειρήσεις, και ένας επειδή αρνείται να συμμετάσχει στην επιχείρηση για την οποία προορίζεται¹¹⁷.

Είκοσι τρεις επιστρέφουν το 1944, μέχρι τα τέλη Οκτωβρίου: οι 17 έχουν παρακολουθήσει διάφορα επίπεδα στρατιωτικής και παραστρατιωτικής εκπαίδευσης στη Μέση Ανατολή, ενώ συνολικά 14 συμμετείχαν σε μία

115. Όσοι κρίνονται ακατάλληλοι επιστρέφουν κατ'αρχήν στην Ελληνική Υπηρεσία Πληροφοριών, βλ. HS 5/409.

116. Τρεις άνδρες επιστρέφουν στις ελληνικές Ταξιαρχίες στα μέσα του 1942, λίγο μετά την παρουσίασή τους προς στρατολόγηση, δίχως να έχουν παρακολουθήσει κάποια εκπαίδευση.

117. Βλ. σχετικά παραπάνω, στην αναφορά για τα πολιτικά φρονήματα των ενδιαφερομένων.

ή περισσότερες επιχειρήσεις. Δύο σημειώνεται ότι επιστρέφουν στο πεδίο της μάχης, τον Αύγουστο, ένας ότι δεν χρησιμοποιείται και ένας τελευταίος ότι επιστρέφει στη μονάδα του διότι δεν ήταν καλός χειριστής ασυρμάτου. Από το Νοέμβριο και μέχρι το τέλος του 1944, ενώ έχει πλέον εγκατασταθεί η ελληνική Κυβέρνηση στην Αθήνα, επιστρέφουν στις μονάδες τους 6 άνδρες, όλοι εκπαιδευμένοι στη Μέση Ανατολή και μέλη επιχειρησιακών ομάδων που εξετέλεσαν την αποστολή τους. Τέλος στις αρχές του 1945 επιστρέφουν 22 άνδρες, σχεδόν όλοι εκπαιδευμένοι στη Μέση Ανατολή (21), και μέλη επιχειρησιακών ομάδων (20).

Πληροφορίες για τη στρατολόγηση Ελλήνων και τις επιχειρήσεις στις οποίες συμμετέχουν, περιέχονται, επίσης, στους φακέλους 363 και 367, αποσπασματικού χαρακτήρα ωστόσο. Για το λόγο αυτό, τα επιπλέον άτομα που συναντώνται στους συγκεκριμένους φακέλους, δεν εξετάστηκαν από κοινού με εκείνα για τα οποία διαθέτουμε κάποιο ατομικό φύλλο.

Στο φάκελο 363 περιλαμβάνονται τρεις κατάλογοι, που συντάχθηκαν τον Ιούλιο του 1945, και αναφέρονται σε Έλληνες οι οποίοι ανήκαν στο προσωπικό της υπηρεσίας, συνελήφθησαν από τις δυνάμεις Κατοχής ή το ΕΑΜ/ΕΛΑΣ, κατά το διάστημα 1942-1944 και αγνοούνται. Σημειώνονται συνοπτικά στοιχεία ταυτότητας κάθε ατόμου, ο χρόνος υπηρεσίας του στην SOE, το είδος της αποστολής καθώς και τυχόν στοιχεία για την τύχη του¹¹⁸. Πρόκειται για 62 άτομα (60 άνδρες και 2 γυναίκες), 59 από τα οποία χρησιμοποιούνται σε συγκεκριμένες επιχειρήσεις, ενώ τα υπόλοιπα είναι στενά συγγενικά τους πρόσωπα. Σαράντα τρία άτομα φαίνεται ότι στρατολογούνται στην Ελλάδα και είναι κυρίως πολίτες, ενώ δεκαέξι στρατολογούνται στη Μέση Ανατολή, όπου και εκπαιδεύονται, πλην ενός. Τα 59 άτομα που συνεργάζονται με την SOE, και στα οποία περιλαμβάνονται οι δύο γυναίκες, συμμετέχουν σε μυστικές αποστολές ως διερμηνείς, δολιοφθορείς, ασυρματιστές, βοηθοί ασυρματιστών ή εκτελούν χρέη συνδέσμων. Ορισμένα, μάλιστα, ενεργούν ως μέλη των ομάδων στις οποίες ανήκουν οι 16 άνδρες που στρατολογήθηκαν στη Μέση Ανατολή και για τους οποίους διαθέτουμε ατομικά φύλλα. Συνολικά 44 συνελήφθησαν από τους Ιταλούς ή τους Γερμανούς, κυρίως κατά το διάστημα 1943-1944, ενώ 16 από το ΕΑΜ/ΕΛΑΣ το 1944.

118. Δεν σημειώνεται το κωδικό όνομα των επιχειρήσεων στις οποίες εντάσσονται οι αποστολές που εκτελούν τα συγκεκριμένα άτομα.

Στον φάκελο 367 περιλαμβάνονται σύντομα βιογραφικά στοιχεία έξι ανδρών. Όλοι αναπτύσσουν αντιστασιακή δράση εναντίον των αρχών Κατοχής στην Κρήτη, αμέσως μετά την κατάληψη του νησιού, σε συνεργασία με Βρετανούς αξιωματικούς – συνδέσμους της SOE ή ανεξάρτητα. Πέντε φυγαδεύονται στη Μέση Ανατολή στις αρχές του 1943 και ένας αργότερα. Δεν έχει συνταχθεί κάποιο ατομικό φύλλο για τους παραπάνω, διαθέτουμε όμως φύλλα για συγγενικά πρόσωπα δύο ανδρών.

Από τα στοιχεία των παραπάνω φακέλων γίνεται φανερό πόσο περιορισμένος είναι ο αριθμός των 232 ανδρών που είχαν κάποια επαφή με την SOE, συγκριτικά με το πλήθος των ατόμων που συνεργάστηκαν με οποιονδήποτε τρόπο, άμεσο ή έμμεσο, με την υπηρεσία στην κατεχόμενη Ελλάδα ή στη Μέση Ανατολή. Αντιπροσωπεύει, ωστόσο, σε μεγάλο βαθμό, το σύνολο όσων εκπαιδεύονται από την SOE και συμμετέχουν στις επιχειρήσεις που συντονίζει. Η περαιτέρω μελέτη των αρχείων θα μας επιτρέψει να συμπληρώσουμε την εικόνα των Ελλήνων που στρατολογήθηκαν και συμμετείχαν σε επιχειρήσεις, αλλά και των ίδιων των επιχειρήσεων. Προσωπικές συνεντεύξεις με εκείνους που ζουν ακόμη, ίσως να συμπληρώσουν τα κενά των αρχείων.

ΕΛΛΗΝΕΣ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΟΠΟΙΟΥΣ ΥΠΑΡΧΟΥΝ ΑΤΟΜΙΚΑ ΦΥΛΛΑ ΤΗΣ SOE

Αγαπητός, Ζόγκας (Σαββίδης, Γεώργιος) ¹¹⁹	Αμουργιανός, Ιωάννης
Αγαπητός, Άγγελος	Αναγνωστάκος
Αγγελίδης, Άγγελος	Αναγνωστόπουλος, Ιωάννης
Αγγελόπουλος, Αργύρης	Αναστασίου, Γεώργιος
Αγορακόπουλος, Φωκίων	Ανδρικόπουλος, Δημήτριος
Αδάμ, Θρασύβουλος	Ανδρόνικος, Ματθαίος
Αθανασόπουλος, Παναγιώτης	Ανδρούτσος, Ιωάννης (Rout)
Αλεβιζάκης, Γεώργιος	Αντωνίου, Αριστείδης
Αλεξάτος, Στέφανος (Οδυσσεύς)	Αποστολάκης, Γεώργιος
Αλέξης, Μιχαήλ	Αποστολάτος, Αλέξανδρος
	Αρβανιτόπουλος

119. Σε παρένθεση τίθεται τυχόν ψευδώνυμο ή κωδικό όνομα του προσώπου, που σημειώνεται στα ατομικά φύλλα. Σε αγκύλες τίθενται οι ορθοί τύποι των ονομάτων, όπως συναντώνται στη βιβλιογραφία. Τα ονόματα σημειώνονται στα ατομικά φύλλα με λατινικούς χαρακτήρες.

Αργίτης, Δημήτριος ή Γρηγόριος (Ιγγλέσης, Ανδρέας)	Διαμαντόπουλος, Γεώργιος
Αρφάνης, Αντώνιος (Γεωργιάδης, Χρήστος ή Cimon ή Παρασκευ- άς, Τάκης)	Ελευθεριάδης, Κωνσταντίνος
Αρχοντής, Ιωάννης	Ελευθερίου, Παναγιώτης (Νικολετό- πουλος, Βρασίδης ή Απέργης, Βασίλειος)
Ασημακόπουλος, Αθανάσιος	Ευαγγέλου, Απόστολος
Ασλανίδης, Κωνσταντίνος	Ζακυνθινός, Βασίλειος
Αυγερινός, Θεόδωρος	Ζαννής, Ιωάννης
Βαλδζάκης, Νικόλαος	Ζαννής, Ευριπίδης
Βαμβάκος, Κυριάκος	Ζαφειρίδης, Νάσος
Βανδουλάκης, Ευάγγελος	Ζογιόπουλος, Μάριος
Βανδουλάκης, Ιωάννης	Ζώτος, Θεοτόκης
Βανδουλάκης, Περικλής	Θαλασσινός
Βασιλάκης, Δημήτριος	Θεοχαρίδης, Ευστάθιος
Βάσσος, Αλέξανδρος	Θωμαΐδης, Ιωάννης
Βίγγας, Εμμανουήλ	Θωμαΐδης, Παράσχος
Βισκαδουράκης, Μανώλης	Ιωαννίδης, Ηρακλής
Βουρλιώτης, Μενέλαος	Καζάνης, Κωνσταντίνος
Γαρδέλης, Αλέξανδρος	Καϊρης, Αριστοτέλης
Γενεράλης, Σάββας	Καλαμπόκας, Ι.
Γεωργακάκης, Γεώργιος	Καλεβράς, Ιωάννης
Γεωργακόπουλος, Αναστάσης	Καλογερόπουλος, Γιωργάκης
Γιαννακόπουλος	Καλογερόπουλος, Γεώργιος
Γιαννόπουλος, Δημήτριος ή Θεόδωρος	Καμήλος ή Καμίλλος, Γεράσιμος
Γιατσάκης, Κώστας	Καμπάκης, Δημήτριος Εμμανουήλ
Γκεϊτζίδης, Γεώργιος ή Χριστόφορος	Καμπετάκης, Αντώνιος
Γρηγορίου, Νικόλας	Καπάτος, Νίκος (Χριστοφίδης, Νίκος)
Γυφτογιάννης, Ευάγγελος	Καραβίτης, Κώστας
Γυφτόπουλος, Δημήτριος	Καραγεωργίου, Ηρακλής
Δασκαλάκης, Σπύρος	Καραγκιόκας, Γεώργιος
Δεσύλλας, Γεώργιος	Καραμανώλης, Εμμανουήλ
Δημητρέλλης, Θεόδωρος	Καρδαμήτσος, Πελοπίδας
Δημητρίου, Μιχαήλ	Κατεχάκης, Ζαχαρίας
Διακογιάννης, Γεώργιος	Κατσάμπας, Ευάγγελος (Ρεΐσης, Μι- χαήλ)
Διακόπουλος, Ελευθέριος	Κελέσσης, Σπυρίδων
Διαμαντής, Αθανάσιος	Κίτης, Δημήτριος

Κλαδάκης, Μάρκος Πέτρος	Μερτίκας, Παντελής
Κοζάνος, Κωνσταντίνος	Μεταλλινός, Γιάννης
Κόκκινος, Κωνσταντίνος	Μεταξάκης, Ιωάννης
Κορανάκης, Νικόλαος	Μήλας, Ηλίας
Κοτσάμπασης, Κωνσταντίνος	Φραδέλλος, [Εμμανουήλ], (Μήλας)
Κούκας, Α.	Μιγάδης, Ιωσήφ
Κούκιος, Μιχαήλ	Μίνης, Ζαχαρίας
Κουρκουλάκος, Μιχαήλ	Μιχαλάς, Δημήτριος
Κουρκουτάς, Νικόλας	Μοναχός, Νικόλαος
Κουτσογιαννόπουλος, Χαράλαμπος	Μουρμούρης, Νικόλας
Κυφωνίδης, Ιωάννης	Μπακίτας, Μιχαήλ
Κωνσταντόπουλος, Ελευθέριος	Μπακλαβάρας, Απόστολος
Λαγγουράνης, Ιωάννης	Μπαξεβανάκης, Π.
Λαδάς, Αλέξης	Μπασλής, Εμμανουήλ
Λάζαρης, Ιωάννης	Μπατίστας, Γεώργιος
Λεβίδης, Ορέστης	Μπέσσας, Γεώργιος
Λεγατής, Εμμανουήλ	Μυτιληναίος, Πέτρος [Αντώνης]
Λεοντιάδης, Όθων	Μωραΐτης, Ιωάννης
Λιάκος, Θεόδωρος	Νέσγος, Αντώνιος
Λιάνης, Κώστας	Νικολαΐδης, Π.
Λουκής, Αντώνιος	Νικολάου, Θωμάς
Λουκόπουλος, Αριστοτέλης	Ξένος, Σ.
Λύτρας	Ξυλάκης, Εμμανουήλ
Μαθιός, Παναγιώτης	Οικονομίδης, Αλέξανδρος
Μαϊνός, Κωνσταντίνος	Ορφανουδάκης, Γεώργης
Μαναράκης, Εμμανουήλ	Πάγκαλος, Νικόλας
Μαντισσούδης, Ιπποκράτης	Παλαμίδης, Δημήτριος
Μάντικας, Σταμάτιος	Παναγιωτόπουλος, Κωνσταντίνος Γε- ώργιος
Μανωλόπουλος	Πανούσης, Γεώργιος
Μαράκης, Μάριος	Παπαγιάννης, Κωνσταντίνος
Μαρινάκης, Αετιδεύς	Παπαδάκης, Θεόδωρος
Μαρίνος, Θεμιστοκλής	Παπακυριακόπουλος, Νικόλας
Μαρκατής, Ιπποκράτης	Παπακυριακού, Κώστας
Μαρκέας, Ιωάννης	Παπακωνσταντίνου, Θεόδωρος
Μαρκέας, Παναγιώτης	Παπαληγούρας, Παναγής
Ματελίνος	Παπανικολάου, Γεώργιος
Μεγίτης, Μάριος	

Παπαντουράκης, Μανώλης
 Παρασκευόπουλος, Β.
 Πατεράκης, Βλάσσης
 Πατρίκιος, Γεράσιμος
 Πατρονίδης, Πασχάλης
 Παυλίδης, Φ.
 Περίκας, Ι.
 Πελτέκης, Ιωάννης (ΑΠΟΛΛΩΝ
 YVONNE)
 Πετράκης, Κλέαρχος
 Πετράκης, Κ.
 Πετρίδης, Γεώργιος
 Πετρόπουλος, Πέτρος
 Πετρόπουλος, Σταύρος
 Πιλαβάκης, Αριστείδης (Κρέων)
 Πινότσης, Κώστας
 Πνευματικάτος, Σπύρος
 Πολυζόπουλος, Αστέριος
 Προββατόπουλος, Δημήτριος
 Ραυτόπουλος, Γεώργιος
 Ρούσσοι, Κώστας
 Σαββαΐδης, Θεόδωρος
 Σακελλαρόπουλος, Αντώνιος
 Σαρίκας, Θεόφιλος ή Χριστόφορος
 (Μιχόπουλος, Νικόλαος)
 Σαρρής, Β.
 Σάρρος, Κωνσταντίνος
 Σεβαστάκης, Κωνσταντίνος
 Σελιανάκης, Χαράλαμπος
 Σιαπέρας, Ιωάννης
 Σιδέρης, Κούλης
 Σιδέρης, Παρασκευάς
 Σπανός, Χρίστος
 Σπανός, Φωτεινός
 Σπανός, Χαράλαμπος
 Σπυρόπουλος, Θάνος (Ηλιόπουλος,
 Αντρέας)
 Σταθόπουλος, Θεόδωρος (Ελευθέριος)

Στιακάκης, Ιωάννης
 Στριγγάρης, Κ.
 Συμεωνίδης, Ιωάννης
 Συνοδινός, Γεώργιος
 Ταμβακάς, Νικόλαος
 Τάμπας, Δημήτρης
 Τζαβάρας ή Τζαναβάρας [Τζουβά-
 ρας], Αλέξανδρος
 Τζανάκης, Αρτέμης
 Τρικατζόπουλος, Ελευθέριος
 Τσακουμάνγκος, Νούφριος [Ονού-
 φριος]
 Τσακουντάκης, Γεώργιος
 Τσαμίτας, Αναστάσιος
 Τσαπάρας, Στέφανος
 Τσάχαλος, Παναγιώτης
 Τσελέντης, Ε.
 Τσελεπιδάκης, Κλέων
 Τσεπαπαδάκης, Χαρίλαος
 Τσιτσιπής, Χρήστος
 Τσουβαράς, Βασίλης
 Τσουβαρής, Βασίλειος
 Φελουζάκης, Χρήστος
 Φιλιππίδης, Ανδρέας
 Φούης, Σπύρος
 Φραγκογιάννης, Δημήτριος
 Φωτόπουλος, Αθανάσιος
 Χαλίδας, Παλαιολόγος
 Χαλκιολάκης, Γεώργιος
 Χαλοπιλιάς, Σκέβος
 Χαμπέρης, Γεώργιος ή Νικόλας
 (Παπαδόπουλος, Πέτρος)
 Χατζηκαμπούρης, Νικόλαος
 Χατζόπουλος, Θεόδωρος
 Χατζόπουλος, Τ.
 Χίμος, Αναστάσιος Δημήτριος
 Χουρμούζης, Γεώργιος
 Χωραφάς, Εμμανουήλ

SUMMARY

MARIA SPILIOTOPOULOU: S.O.E. recruitment of Greeks in the Middle East (1941-1944)

The profile and the training of 232 men are studied in this article, in a first global approach of the recruitment of Greeks by the S.O.E. There exists one or more personnel file for every one of them, that contain information regarding their age, origin, studies, job qualifications, military rank and previous military experience, character, aptitudes and performance during the training, as also their eventual participation in specific operations.

The men, officers mainly, were recruited in the Middle East or in occupied Greece. Most of them followed paramilitary training, of various levels, or were trained as wireless operators, in the special training centers that S.O.E. operated in the Middle East. They took part in the S.O.E. operations in Greece, as agents or liaison officers, while others returned to their military units and fought as highly trained personnel. Their age range, 20-29 years old chiefly, their educational level, job qualifications and military or other experience, were taken into account for their recruitment. Most had the aptitude to direct a group or participate in one successfully, they usually also had an extensive knowledge of Greece or neighboring countries. They represent but a small fraction of the Greeks that worked in contact with S.O.E. during 1941-1944, in Greece or in the Middle East, but a considerable part of those trained by this service.